

Utak a globális tudáskormányzáshoz

Amikor globális kormányzásról és az azt támogató infrastruktúra megteremtéséről beszélünk, azt kell tudatosítanunk, hogy a valódi globális akcióközösség megteremtéséhez előbb episztémikus közösséggé (epistemic community) kell válni, és a tudáskormányzás részvételi alapon szerveződő intézményeinek időben meg kell előzniük a globális kormányzás formáit, a globális tudáskormányzás (global knowledge governance, GKG) professzionális és kollektív gyakorlatának megteremtésével. Az első lépést ehhez a párbeszéd globális formáinak, a megalógusoknak az életre hívása jelenti, amit akár egy erre a célra létrejött civil intézmény, a Megalogeum is gondolhatja. A mérethatár nélküli, moderált párbeszéd (1) kezdeményezésén és gondozásán kívül (2) hozzájárulhat az ezek háttéranyagáiként szolgáló tudáskompozíciók/készletek megszületéséhez, (3) tudás- és adattárat hoz létre, (4) „konszenzusgyáráként” fizikai helyszínt nyújthat szakértők és stakeholderok animált találkozóihoz, (5) gondolatlaboratóriumként segít átfogó akciókra, programokra, gyakorlatba átültetendő elvekre vonatkozó elképzelések tesztelésében, előkészítésében, (6) „világítótorony” szerepében véleményez, és saját „mémeket” terjeszt, s (7) kísérleti árnyékstruktúráként (ombudsmankind) a jelenlegi, nemzetközi egyeztetési és döntési mechanizmusok jeles eseményeire, fordulóira, találkozóira kialakítja a megalógusok közösségének saját álláspontját, elkészíti és formulázza javaslatait, felkínálva azokat a hagyományos intézményi tér képviselői számára is.

Kulcsszavak: *globális kormányzás, globális tudáskormányzás, megalógusok, Megalogeum, ombudsmankind*

Szerzői információ:

Z. Karvalics László, CSc., történész, információs társadalom kutató, a Szegedi Tudományegyetem Kulturális Örökség-és Humán Információtudományi Tanszékének egyetemi docense. Számos, információs társadalommal és információtudománnyal foglalkozó kurzus kidolgozója, szakkönyv és tanulmány szerzője. Kar Kiváló Oktatója (1999), Széchenyi-Ösztöndíjas (2000-től). Főbb kutatási témái: az információs társadalom születése, elméletei, az Internet kultúrtörténete, közoktatás és tudomány az információs társadalomban, tudás-alapú településfejlesztés.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Z. Karvalics László, „Utak a globális tudáskormányzáshoz”,
Információs Társadalom XIX, 1. szám (2019): 8–32.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XIX.2019.1.1>

A folyóiratban közölt művek

*a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

Utak a globális tudáskormányzáshoz – Az elméleti megfontolásoktól egy hídfőállás koncepciójáig

„Egy világközösség csak világgommunikációval együtt létezhet, ami valami többet jelent, mint intenzív rövidhullámú jelszórást: közös megértést, közös hagyományokat, közös eszméket, közös ideálokat.”

(Robert M. Hutchins)

Kiindulópontunk az a tézis, hogy a *globális kormányzás* (global governance) diskurzusának elméleti beágyazása¹ hiányos marad, ha az nem rendszertudományos alapon történik, és nem a társadalmi makroevolúció a legátfogóbb fogalmi keret, amelyen belül a leírás, az értelmezés és az operacionalizálás történik.

Eközben maga a fogalom még épp csak elszakadófélben van a nemzetközi kapcsolatok (*international relations*) nagyon régóta művelt, erősen intézményesedett szaktudományos diskurzusától (Svitych 2015). Ám miközben egyre több és egyre meggyőzőbb érveléssel sikerül „elhasznítani” és függetleníteni attól (ami már a diplomaadó kurzusok – *degree programmes in global governance* – címváltozásában is tükröződik), megjelent az alternatív *világkormányzás* (world governance) terminus is. Emez viszont hol szinonimaként szerepel, hol épp a globális kormányzással szemben igyekszik felvenni csak rá jellemző egyedi jelentésrétegeket. S noha nagyon is érdemes volna alaposan összevetni a különböző definíciókat, a leghasznosabb talán mégis az, ha a fogalmakat valóságos (részben történeti, részben funkcionális) erőterbe ágyazzuk be.

Ennek megfelelően a *nemzetközi kapcsolatok* a transznacionális szint multilaterális koordinációjára történetileg kialakult gyakorlatok és intézmények világa, azok tipikusan az 1648-as vesztfáliai békével kezdődő, de elsősorban mégis a 19. század utolsó harmadától felgyorsuló és a második világháború után megszilárdult (és azóta is nagyjából változatlan formában működő) modern formáival.

A *globális kormányzás* azokra a diszfunkciókra reflektál, amelyek a világban végbe menő változások miatt gyorsuló tempóban teszik inadekváttá a történetileg kialakult megoldásokat. Részben felismeri azt, hogy a 'transznacionalitás' pusztán egy logikailag levezetett, képzetes fogalom, amely önmagában üres. Nem fejezi ki ugyanis elég erővel, hogy a globális rendszerszinten ható folyamatok komplexitása és természete miatt a nemzetközi térre kialakított megismerési és döntéshozatali mechanizmusok nem, vagy csak kis hatással extrapolálhatóak és emulálhatóak. Más szavakkal: érzékeli, hogy megváltozott a kihívások természete, mélysége és összetettsége, ami miatt a holisztikus 'civilizációs' di-

¹A hazai tudományosság több oldalról megkezdte már az ez irányú alapozó munkát. A fenntartható fejlődés felől Simai (2016), az ökológiai problémák felől Boda (2005), a konfliktuskezelés nézőpontjából Hoós (2005, angolul 2006), a globális civil társadalom kontextusában pedig az MTA Politikatudományi Intézetének Miszlivetz Ferenc által vezetett kutatócsoportja, 2012-től. Ezekre az előzményekre azért nem reflektálok, mert saját gondolatmenetemet csak közvetve érintik. A 7-es lábjegyzetben azért számos adalékot közlök a témakör legfontosabb kutatási színtereiről.

menzió mindinkább távolodik a szükségszerűen nemzetállami érdekartikulációra szabott mechanizmusoktól. S végül határozottan megjeleníti, hogy a nemzetek feletti egyeztetésnek a politikai alrendszeren kívül más szereplők is ágensei: a gazdaság, a civil szerveződések (köztük a vallások) és a tudomány képviselői² – akiknek az integrációja a hagyományosan diplomácia-uralta egyeztetési platformokba lassan és nehézkesen halad.³

A 'világkormányzás' ezzel szemben azt a normatív igényt testesíti meg, hogy az ember nembeliségét felismerő izgalmas gondolkodástörténeti előzmények után változatos utakon, de mihamarabb valóságosan is eljussunk a „bolygó kollektív menedzsmentjének”⁴ öntőformáihoz és működőképes megoldásaihoz – ahol a 'kollektív' alatt egyidejűleg demokratikus és partícipatívát is értenünk kell⁵ (amely elvárásokat paradox módon a nemzetállami társadalmi-politikai küzdelmek szótárából kölcsönözzük). Lényege a bolygóátalakító, illetve a bolygó egyensúlyi viszonyaira és hosszú távú stabilitására hatást gyakorló emberi tevékenység orientálása, irányítása, navigálása (Steering). Frank Biermann a *világrendszerkormányzás* (Earth System Governance) (Biermann, 2014), Nicholson és szerzőtársai az *új világpolitika* (New Earth Politics) fogalmát javasolja minderre, csatlakozva azokhoz, akik az emberiség történetének új szakaszát leíró „antropocén” fogalmát a politikai szintéren is alkalmazhatónak látják, nemcsak geológiai-klimatológiai kontextusban (friss összegzését lásd Hickman 2019).

A globális kormányzás témakörére ma olyan tudományos terrénumként tekinthetünk, amely a fent bemutatott valamennyi narratívával tusakodik, s mindegyikre igyekszik egyidejűleg reflektálni (ami mögött a megoldáskeresés és a megoldásformálás erősödő imperatívuszát látjuk).⁶ Miközben azonban a horizontok közelednek a globális (planetáris) dimenziókhoz, a tipikus nézőpontok továbbra is különböző partikularitásokból építkeznek.⁷ Eközben a politikai szféra rendszerszemléletű beágyazása mai napig szinte David

² Lásd például ezt a definíciós kísérletet, amelyik kizárólag erre a momentumra helyez hangsúlyt: <http://lexicon.ft.com/Term?term=global-governance&mhq5j=c7>. Természetesen a Wilson-gyémántnak ez a négy aktora nemzeti-modernizációs erőterben vagy az innovációelmélet irodalmában is jól ismert (itt Triple és Quadruple Helix formájában), de globális aktorként ezek transznacionális szerveződései formái kerülnek a tárgylemezre. A kezdeteitől fogva internacionális tudomány, illetve vállalási rendszerek mellé az ellátási láncok globalizálódása (Khanna 2016) a gazdaságot, az Internet által lehetővé tett interkonnektivitás pedig a civileket emelte.

³ Ennek ellentmondásairól és tehertereleiről az UNESCO szervezeti életének és missziójának kontextusában részletes elemzést adtam (Z. Karvalics 2010).

⁴ A fogalmat a *Forum for a New World Governance* definiálja ekképpen, a szervezetre lásd <http://world-governance.org/>

⁵ Esetleg humanizáltat – ahogy (Szabó 2006) közelíti meg egy előadásában

⁶ Lásd például ezt az érdekes összefoglalást, diákszemmel: <https://www.ukessays.com/essays/politics/the-concept-of-global-governance-politics-essay.php>

⁷ Jól tükrözi mindezt a globális kormányzás specializált szakfolyóiratainak világa. A patinás és 1995 óta megjelenő *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations* (<http://journals.riener.com/loi/ggov?code=lrpi-site>) az ENSZ, illetve annak egyik bizottsága (Academic Council on the United Nations System, ACUNS) felől „nyit” az átfogóbb kontextusok felé, s mindezt remekül tükrözi Karns (2017) összegző, friss programtanulmánya. A 2015-ben indult *The Chinese Journal of Global Governance*-nek nemcsak kínai, hanem jogi fókusza van elsősorban, (<http://www.brill.com/products/journal/chinese-journal-global-governance>) a 2010-ben indult *Global Policy* (<http://www.globalpolicyjournal.com/>) a gyakorlat képviselőinek tekintett politikusok és a tudástermelő akadémiai szféra közti párbeszédet erősítene. A Kalliopeia Alapítvány által támogatott *Kosmos. Global Transformation in Harmony with All Life* 2015 óta jelenik meg evvel az alcímmel, felváltva a 2004 óta használt változatot

Easton és Edward Quade immár több mint félszáz éves munkáinak rekapitulációjában merül ki (Easton 1953, 1965, Quade 1968, 1969). Az mind a szakirodalomban, mind a népszerűsítő megközelítésekben banalitás, hogy a politika világának és intézményeinek rendszertermeszete van: arra azonban kevés példa akad, hogy az általános rendszerelmélet (*general theory of systems*) fogalmi és kategóriális fegyvertárát mozgósítanak, amellyel valamilyen fontos aspektus jobban, szemléletesebben, nagyobb magyarázó erővel tárható fel.⁸ És ahol mégis előkerül (mint például a legfrissebb, 2017-es nemzetközi Public Policy konferencián), ott azt a közpolitikai folyamatok fejlesztésének szándéka élteti. Célfüggvénye az alkalmazásba vétel, a rendszertudományi felismerések lefordítása a praxis nyelvére – amit nem értékelhetünk másként, mint hogy politikatudományi népszerűsítő a rendszertudományt a sok lehetséges támogató elmélet egyikeként, a menedzsment-funkciók támogatása érdekében vonják be a tárgyalásba. A cél tehát az optimalizálás, és *nem a rendszerállapot feltárása, a rendszerkörnyezet változásainak* (elsősorban a rendszerméret növekedésének) *és a rendszerműködésnek az összevetése, a rendszerdinamikai sajátosságok feltárása.*⁹

(An Integral Approach to Global Awakening). A spirituális megközelítés orgánuma, amely a tudomány eszközeit is fel kívánja használni: korábban *Journal of Spirituality & Reality: New Perspectives on Global Issues* címen jelent meg. Ugyanez jellemzi a szakosított kutatóintézeteket: a multidiszciplináris igényű Leuven Centre for Global Governance Studies (<http://ghum.kuleuven.be/gggs>) mellett a Columbia Egyetem jogi karának 2003-as alapítású intézete (*Center on Global Governance*) például nemzetközi jogi irányultságú (<http://www.law.columbia.edu/global-governance>). A *Global Governance Institute* (GGI) független think tank, európai székhellyel, amely nem elsősorban kutatási eredmények előállítását, hanem a dialógusteremtést és információközvetítést célozza (<http://www.globalgovernance.eu/>). A képzést és a disszeminációt helyezi előtérbe a Robert Schuman Centre for Advanced Studies (RSCAS) keretein belül 2010 óta futó *Global Governance Programme* (<http://globalgovernanceprogramme.eui.eu/>). Kifejezetten politikai formációnak tekinthető, és remekül tükrözi a partikuláris zamatot az 1992-ben életre hívott *The Commission on Global Governance*, amely a nemzetek feletti integrációt kizárólag föderalista alapon elképzelni tudókkal szemben igyekezett pozíciókat megjeleníteni, vagy a 30 ország által életre hívott, de Szingapur-iniciálta *Global Governance Group* (3G), amelynek stratégiai célja valójában az, hogy a G20-as „nagyok” kórusa mellett a közös ügyekben a „kicsik” hangja is érvényesüljön.

⁸A közelmúltban, pátriárkai korban elhunyt David Easton (1917–2014) a politikát az élő rendszerek mintájára modellezte, nagy kérdése az alkalmazkodás és a túlélés volt. Erősen absztrakt elmélete az általánosként felismert szabályszerűségek és mintázatok mozgósíthatóságán alapult, a döntéshozatal egymást követő lépéseire fókuszált, különös figyelemmel arra, hogy azok a stabilitás vagy a diszfunkcionalitás irányába eredményeznek elmozdulást. Kritikai ismertetése (Miller 1971), Easton választát lásd (Easton 1973). Az ötvenes évek kibernetikai modelljein alapuló elméletének az Internet világára való alkalmazására történt ugyan kísérlet (Shirin 2014), de az erősen komolytalan. Edward Schaumberg Quade (1909–1988) a RAND keretei között a katonai-védelmi aspektusok komplexebb leírására és megértésére alkalmazta a rendszertudományi apparátust. Praktikus értéke azért lehetett nagyobb Eastonénál, mert a hadsereg sokkal inkább emlékeztet a zárt, emiatt könnyebben algoritmizálható rendszerekre, mint a társadalom.

⁹A 2017. június 28-30-án Szingapurban tartott ICPP3 (*3rd International Conference on Public Policy*) konferencián szervezett önálló panelbeszélgetés (*Systems Theory and Modelling for Public Policy: System Dynamics, Agent-based Models, and Other Approaches*) összefoglalója, korábbi állításunknak megfelelően, azért tartja fontosnak a rendszerelmélet iránti figyelem felkeltését, mert a társadalomtudományokban és a közpolitikában is mérsékelt (relatively modest) a jelenléte, „alulhasznált” (underutilised) és erősen korlátozott a sajátos célú alkalmazásba vétele (limited to specific applications).

A fentiek miatt úgy látjuk, hogy a globális kormányzás rendszerszemléletű megközelítéséhez ma a nemzetközi kapcsolatokból kinőtt, immár háromszatú diskurzus téren kívülről érkeznek a legfontosabb hozzájárulások. Jelesül azoktól a friss megközelítésektől, amelyek a *politika világának komplexitásnövekedését igyekeznek megragadni, evolúciós interpretációs* keretben. Jervis (1998) még játékelméleti irányultságú, Blackman (2001) számára a New Public Management kontextusa a lényeges, Sanderson (2009) a komplexitásnövekedést a szükséges tudás gyarapításával követő intelligens politikai döntéshozatal (intelligent policy making) mellett érvel, Geyer és Rihani (2010) és Geyer és Cairney (2015) pedig egyenesen a tárgykör kézikönyveit állítják össze. Valamennyien közösek abban, hogy látják a hagyományos, kibernetika-központú megközelítések elégtelenségét: a tény-vezérelt (evidence-based) döntésselőkészítés, az előrejelezhetőség és a kontrollálhatóság korlátait. Lewis és Steinmo (2010) meggyőzően bizonyítja, hogy a politika számára az evolúciós kontextus nem metaforikus, hanem valóságos szemléleti keret. Stewart és Ayres (2001) a „kemény” kvantitatív és intézmény-központú beágyazással szemben az autopoieszis fogalma köré épült „puha” módszerek érvényessége mellett tör lándzsát. Cairney (2012, 2013, 2015) számára az Egészként felfogott politikai rendszer elemeinek kölcsönhatása a rendszerműködés megértésének a kulcsa, amely segít az instabilitás kiküszöbölésében.

Ám valamennyi, előremutató részeredménye ellenére ennek a diskurzusnak is csak részleges a hozzájárulása a globális kormányzás megfelelő elméleti beágyazásához:

- az általuk megjelenített komplexitás valójában az *egyes (szak)politikák által reprezentált tárgyak komplexitása* (környezet, városfejlesztés, oktatás, közegészségügy);
- *akcióközpontúak*, vagyis a gyakorlatban is használható fogódzók reményében nyúlnak a rendszertudományhoz – nem a leírás és a megértés magasabb szintje a célfüggvénye a rendszerelméleti apparátus mozgósításának, hanem az alkalmazásba vétel;
- nem „felfelé” törekszenek a rendszerszintek megragadásakor, hanem „lefelé”: Geyer és Cairney (2015) például oly sokat foglalkozik a lokális szinttel, hogy majdhogynem szervezetszociológiává silányítják a rendszerszemléletet.

Itt kanyarodhatunk vissza kiinduló tézisünkhöz. Ha nem a társadalmi makroevolúció a keret, amin belül majd a levezetések egy adott pontján a Politika is megjelenik, akkor a legelmélyültebb rendszerszemléletű megközelítések is csak a *politikai szférán belül* lesznek érvényesek, érzéketlenül arra, hogy *magára a politikai szférára* hogyan hatnak, hogyan érintik, hogyan befolyásolják a náa magasabb szintű rendszerdinamikák.

A társadalmi makroevolúció az emberi faj rendszertörténetének és pillanatnyi rendszerállapotának a diskurzusa, ugyanolyan rendszerhatásoknak alávetve és törvényszerűségekkel jellemezhető módon, mint bármely élő rendszer.¹⁰ E törvények közül a globális kormányzás kontextusában a *rendszerek belső rétegzettsége (az organizációs szintek kérdése), a rendszer és környezetének változása és a rendszerátmenet természetrajza* válik lényegessé. Csányi Vilmos általános evolúciós elméletének (Csányi 1988) fogalmait és szóhasználatát követve azt mondhatjuk, hogy az emberiség történetének második rendszerszint-ugrásához közeledünk.

A rendszerszint-ugrás olyan esemény, amelynek során korábban önálló rendszerek (rendszertermészetüket továbbra is megőrizve) nagyobb rendszerek komponenseivé válnak, emiatt funkcióik, struktúráik és működésük a magasabb rendszerszint függvényében, egy új munkamegosztási logika részeként átrétegződik. A születő óriásrendszer minden

¹⁰ A társadalmi makroevolúció viszonylag friss, erősen matematizált diskurzus, amelynek elsődleges fóruma a 2002-ben indult *Social Evolution & History* című folyóirat <https://www.sociostudies.org/journal/seh/>.

elemére és minden korábban önálló rendszerére igaz, hogy immár új organizációs dimenzióban befolyásolják egymás keletkezési valószínűségét, túlélési és reprodukciós esélyét, illetve befolyásolják a viselkedést.

Az első nagy¹¹ rendszerszint-ugrás 10–12 ezer évvel ezelőtt ment végbe, amikor 50–150 fős közösségméretről ezres, tízezres, százezres, később milliós nagyságrendűre nőttek az összekapcsolt közösségek, és sikeresen stabilizálták magukat az erre a rendszerszintre méretezett intézményi mechanizmusaikkal. Már az ókor nagy birodalmi képleteit is értékelhetjük úgy, mint egy következő rendszerszint felé történő mozgást, amelyek azonban a rendszerszint-ugráshoz szükséges előfeltételek hiányában a birodalmak szükségszerű széthullásával végződtek. A nemzetállamok (mint a populációsintű diverzitás megtestesítői) ennek a rendszerperiódusnak a végső, legfejlettebb állapotát jelentik, nagy intervallumban ingadozó rendszerméretüktől függetlenül.

A második nagy rendszerszint-ugrásnak a Nagy Földrajzi Felfedezések korával kezdődik az előtörténete, a 19. század utolsó harmadában gyorsul fel az őstörténete, és a 21. század fordulójára váltak azonosíthatóvá az immár valódi történetéhez sorolható olyan fejlemények, amelyek egyértelműen ugyanabba az irányba mutatnak: a jelenlegi legmagasabb rendszerszintek gyorsuló tempóban tagolódnak be egy születő, emergens rendszerminőségbe, amelyet Csányi globális biokulturális rendszernek nevez¹², de az „egységesülő emberiség” metaforája is minden további nélkül alkalmazható rá.¹³

Szemléletileg két, különösen fontos mozzanatot érdemes kiemelni. Az átmenet nem staféta-szerű, a különböző rendszerszintekre kialakult *kontrollstruktúrák nem felváltják egymást*, hanem mint a földtani rétegek, az új rendszerminőség születésével immár eggyel több, szimultán kontrollszint létezik egymás mellett, arányuk és funkcióik újrendezett terében.¹⁴ Az új rendszerszintek pedig (ahogy korábban a régiek sem) nem vezethetők le és magyarázhatóak meg úgy, mint részrendszereik összessége: minden egyes rendszer szintnek van speciálisan *csakis rá jellemző funkcionális, fenntartási és reprodukciós* értelmezési tartománya. Amikor globális kormányzásról beszélünk, akkor a legmagasabb (planetáris) rendszerszinten megvalósuló kontroll (irányítás és koordináció) sajátosságaira kérdezzük rá.¹⁵

¹¹A nagy jelzőnek jelentősége van: az időgyenes a két nagy ugrás között több kisebb rendszerszint-ugrással is tagolható.

¹²Ez a legátfogóbb rendszerfogalom nemcsak az emberi „biomasszát”, hanem a mentális objektumokat, az összekapcsolt élő rendszereket és minden nemhumán elemet (természeti tényezők, artefaktumok, technológia) is tartalmazza. Szűk értelemben az emberiség és annak minden, a technológiát is magába foglaló kulturális entitására alkalmazható.

¹³A ’világállam’ fogalom azonban értelmetlen és használhatatlan, hiszen az ’állam’ az első rendszerszint-ugrás terméke és „hagyatéka”: a magasabb rendszerszinten a használata anakronisztikus.

¹⁴Ahogy például a nemzetállam sem „olvasztotta be” magába a városirányítást, csak átalakította annak kontroll-meghatározottságait. Emiatt a globális kormányzás versus nemzetállam dichotómia sem vezet sehová, hiszen nem a vagy-vagy a kérdés, szó sincs a nemzetállam globalizáció általi „kivadításáról” (Csizmadia 2017). A rendszerdinamikai meghatározottságok nem ideológiai kérdések. A létrejövő makrostruktúra nem a fejlett demokráciák „találmánya”, amelyet a fejlődésben megkésettnek rovására céltudatosan meg kívánnak valósítani.

¹⁵E ponton hadd emlékeztessenek rá, hogy az irányítási (kontroll) kérdésként felfogott „szervezett világtársadalom” diskurzusnak egy magyar gondolkodó, Domán Miklós (1914–2004) a pionírja. A második világháború előtti Külügyi Szemle állandó cikkírója, angol és amerikai egyetemek hallgatója, aki Budapesten lett jogi doktor 1936-ban. A második világháború alatt angolul jelenteti meg könyvét (Doman 1942), amelyben számos merész tézist megfogalmaz. Műve már régóta várja, hogy szülőhazájában lefordítsák és megjelentessék, és méltó recepciója elindulhasson.

Globális kormányzás: elvek, modellek és intézmények

2017 elején érdekes pályázat híre szaladt végig a világsajtón. A svéd székhelyű *Global Challenges Foundation*¹⁶ (amely küldetésnyilatkozata szerint az emberiség számára legnagyobb veszélyeket hordozó kihívások mélyebb megértése és sikeresebb válaszok formálását segítő utak építése érdekében szervezi tevékenységét) tett közzé felhívást egy 5 millió dolláros díjra. A stílszerűen *The Global Challenges Prize 2017* címet viselő kiírás¹⁷ olyan elképzeléseket kíván versenyeztetni, amelyek új, innovatív intézményi megoldásokat kínálhatnak a 21. század globális kormányzása számára, s evvel járulnak hozzá Földünknek a jövő generációk számára való megőrzéséhez.

A kezdeményező(k) gondolatmenete jól rekonstruálható a háttérdokumentumokból.

Napjaink öt, egymással szorosan összekapcsolt legfőbb kockázati tényezője (a klímaváltozás, a környezet degradációja, az erőszakba torkolló konfliktusok, a szélsőséges szegénység és a száguldó népességnövekedés) kivétel nélkül túlmutatnak a nemzetállami kereteken, és átfogó, globális megoldásért kiáltanak. Csakhogy a nemzetközi együttműködés politikai intézményrendszerének egyes elemei valójában nem eme feladatok megoldása érdekében jöttek létre a 19. század utolsó harmada és a 20. század közepe között. Természetüket tekintve ezek valójában *nemzet(állam)-köziek*: az alapvető cél ennek megfelelően a nemzeti érdekek képviselete egy szervezetileg formalizált, nagyhatalmak dominálta, diplomáciai szabályrendszerre épülő egyeztetési, ajánlási és döntéshozatali térben. Sem a kölcsönös függés felismerése, sem a civilizációs kihívások megoldásához nélkülözhetetlen erőforrások egyesítésének imperatívusza, sem a nemzetállamok *pouvoir*-ján túlmutató méretű folyamatok szabályozásának szükségessége, sem a hagyományos intézményrendszer mind egyértelműbb alkalmatlansága nem volt eddig elégséges ahhoz, hogy a „nemzetek közössége” intenzíven kezdje el keresni a *globális rendszerszintnek megfelelő kormányzási keretrendszer* (global governance framework) adekvát intézményi formáit. Szinte szükségszerű tehát, hogy az alternatívák kimunkálásába – a kiírás szóhasználatával: az *újraformálás* (reshape) és az *újramodellezés* (remodelling) elemeit egyaránt tartalmazó dizájn-tevékenységbe – a politikai elit képviselőin túl további cselekvők (aktorok, stakeholderek) is bekapcsolódjanak.

Az ehhez szükséges gondolati nyersanyag egy részét a korábbi évtizedek (bizonyos vonatkozásban: évszázadok) során sikeresen termelték meg bölcselek, humanisták, filantrópok, egyetemes felelősségérzettel megáldott kutatók és globálissá nőtt civil szervezetek és mozgalmak, s mind nagyobb felbontásban látható, írható le és érthető meg a hálózatosodás felerősödésével és a globális ellátási láncok kialakulásával életre kelő gazdasági globalizáció (Khanna 2016), a kultúrtartalmak és a hétköznapi eszközvilág konvergenciája, és a bolygó méretűvé tágult kölcsönös összekapcsoltság (interkonnektivitás). De természetesen a fenyegetésként (olykor: válságként) érzékelt folyamatok természete is.¹⁸ Vessünk azonban egy pillantást Aurelio Peccei 1981-es soraira, amelyek úgy működnek, mint egy önbeteljesítő jóslat:

¹⁶<https://globalchallenges.org/en/about/about-us> Az alapítványt 2012-ben hozta létre a magyar származású svéd pénzügyi elemző, Laszlo Szombatfalvy.

¹⁷ <https://globalchallenges.org/en/the-prize/criteria>

¹⁸A kérdéskör tengernyi irodalmának hagyományos könyvészeti áttekintése ebben a szöveggörnyezetben most indokolatlan volna. Egyetlen forráshelyet ajánlok az olvasó figyelmébe, mint a 'forró' diskurzusok leglátogatottabb színterét: a kortárs tudásipar (vagy tudományos ismeretterjesztés) élvonalát reprezentáló TED franchise gyűjtőoldalát, amely a világproblémáknak szentelt előadásokhoz vezet: <https://www.ted.com/topics/global+issues>

„Az emberi társadalom jelenlegi szervezete tökéletesen lehetetlenné teszi annak irányítását, s korunkban éppen ez az akadály annak, hogy megkezdjük az emberiségre váró hatalmas feladatok megoldását. Ilyen körülmények között egyetlen világméretű vállalkozás sem számíthat sikerre, sőt meg sem tervezhető, bármilyen fontos célokat kövessen is. Annak ellenére, hogy az emberiség története világméreteiben rendszerhez hasonló, eddig egyetlen olyan politikai-filozófiai rendszer vagy intézmény nem alakult ki, amely biztosíthatná irányítását ... az emberiség fejlődése során szédületes tudást, technikai és ipari hatékonyságot ért el ... a szakadék a feltaláló és az irányító ember közötti egyensúly hiánya magában a homo sapiensben kezdődik, s innen terjed át minden emberi csoportra, olyan társadalmakat hozva létre, amelyek képtelenek a kollektív kincsünket alkotó hatalmas erőforrások, ismeretek és tapasztalatok ésszerű és hatékony irányítására, összehangolására és hasznos célok felé fordítására. Ennek következtében az egész világ továbbra is rendezetlen, labilis és irányíthatatlan állapotban van” (Peccei 1984).

Sem az „egyes társadalmi csoportok”, sem a nemzetek, sem a világgözösség nem képes a szükséges és adekvát 'irányítási' gyakorlat kialakítására? Éppen az a tény, hogy a 'látletelek' azonossága¹⁹ ellenére szemernyit sem látszunk közelebb kerülni a megoldáshoz, utal közvetve arra, hogy talán a *világproblémákhoz kialakított viszonyunk maga is deficites*. Nem vezet eredményre, ha a megértés szándéka helyett az emberi faj 'címkézése' vezérli a magyarázatkeresést.²⁰ Jól látható, hogy az alarmizmusnak fontos lelkiismereti-figyelembresztési funkciója van, de csak kezdeményezheti, nem pótolja a megértésre irányuló erőfeszítéseket. Hasonlóképpen félrevezető a szervezési-irányítási-vezetési alkalmatlanságból kiindulni (Spader és Kirby 2002) vagy az előrelépést a hiányzó 'jó gyakorlatok megteremtésétől' remélni.

És a megoldáskeresés útja sem ötleteken át vezet előre. Izgalmas és vonzó szellemi kihívás, vagyis semmiképp sem kidobott idő és felesleges erőfeszítés merőben új, hatékony, a jelenlegi hatalmi- és érdekstruktúrák, illetve a rajtuk túli üzleti, tudományos és társadalmi dimenziók képviselői számára is elfogadható, működőképesként és fenntarthatóként elképzelt konkrét intézményi formák „kitalálásán” serénykedni. A kívánt változáshoz és a magasabb rendszerszinhez igazodó intézményi formák megépítése-megteremtése azonban *nem gondolat kísérletekből átalakított tervekhez* „lefordításától” remélhető, legyenek azok bármennyire szellemesek vagy innovatívak.

Nem egy elérendő, tárgyasítható „állapotot”, esélyes „megoldást”, hanem *az átmenet folyamatát* támogató infrastruktúra megteremtését kell megcélózni. Ez az a kutatói cél, amely reálisan vállalható. Ráadásul minden bizonnyal *nem egyetlen intézmény* lesz az átmenet végállapota, ha odáig eljutunk, hanem sok, amelyek *sokféle, részben átfedő funkciókkal, munkamegosztás-szerűen* működnek majd. Ezeket az intézményeket ráadásul nem „feltalálják”, hanem *együtt megteremti* (co-creation) az az akcióközösség, amely az átmenetet *kollaboratív és partícipatív* módon alakítja. S mivel a folyamat emergens, kimenetei csak részlegesen jelezhetőek előre. Számos kísérleti és ideiglenes forma is kialakulhat, amelyekről csak a gyakorlat dönti majd el, melyik lesz életképes.

¹⁹ Peccei diagnózisa szinte csak abban különbözik a Global Challenge-től, hogy nem öt, hanem tíz világproblémát azonosít.

²⁰ Ennek a sajátos *argumentatio ad hominem*-nek elképesztően hosszú motívumtörténete van. Pecceinél az emberiség aberráns, deviáns, másoknál: gátlástalan, önző, rövidlátó stb. Nagy karriert futott be a metafora, amely az emberiséget a rákhoz hasonlatosnak látja, amely az élő Földet pusztítja. Álláspontunk szerint a címkézés gyakorlata azonnal komolytalanná teszi azt az okfejtést, amely tudományos szándékkal születik.

Már a jelenlegi veszélyértelmezések is szélsőségesen megosztott argumentációs térben ütköznek, nehezítve a cselekvéstervezéshez szükséges megértést és konszenzusteremtést. A társadalom, a technológia, a kultúra és a civilizációs kihívások majdani állapotát, amely részben előfeltételeket, részben kényszereket, részben lehetőségeket kínál a globális kormányzásnak, még kevésbé ismerjük. *A globális kormányzás intézményi dizájnya emiatt nem előzheti meg azt a szűrés és következetes intellektuális munkát, amely megteremtheti a változó valóság közös percepcióját.* Mind a világmodellezés és -leírás elemeinek, mind a ráépülő következtetéseknek, mindezek értékelésének és az értékelés elveinek elfogadása (egyfajta konszenzuális minimum) nélkülözhetetlen ahhoz, hogy valódi akcióközösség jöjjön létre. Annak azonban, mint látni fogjuk, előbb *episztémikus közösség* (epistemic community) kell válnia. Ha az érintettek nem hasonlóképpen látják a leglényegesebb kérdéseket, soha nem lesz elérhető konszenzus a közös cselekvést megelőző döntések során.²¹

Az átmenet legfontosabb kérdése tehát az, hogy *minden pillanatban rendelkezésre álljanak megfelelő tudások*, amelyek részben a világra, részben a kulcsfolyamatok természetére, részben a kollaboráció szociálpszichológiájára vonatkoznak. Alapvető jelentőségű metatudások teremtenődnek továbbá a „fordításokhoz”: miként tehető általánossá, tömegessé vagy teljessé a partikulárisan már konszenzuális tudás? Miként támogathatják speciális ismeretek és módszerek a világra vonatkozó tudásoktól a döntésekig, és a döntésektől a cselekvésig tartó utakat? Hogyan lehet közösen definiálni a még hiányzó, de megteremtendő tudásokat? S hogy a tudástermelés és feldolgozás bonyolult, sokszorosan rétegzett térben milyen mechanizmusok segítenek magukat a szükséges tudásfolyamatokat megtervezni és menedzselni, mi szolgálja legjobban a tudásalkalmazást? Mindezek együtt abba az irányba mutatnak, hogy a kulcs, *az átmenet legfontosabb előfeltétele, hogy megteremtődjön a globális tudáskormányzás (global knowledge governance) professzionális és kollektív gyakorlata.*

Ha elfogadjuk a fenti érvelést, akkor a globális kormányzás felé vezető átmenet pontoszerűen azonosítható előfeltétele az ezt támogató *episztémikus közösség* és a *globális tudáskormányzás* keretrendszerének kialakulása.

Mielőtt ezzel kapcsolatban tennénk ráépülő állításokat, röviden érdemes pontosítani, hogy milyen értelemben használjuk ezt a két kulcsfogalmat, s ez hogyan viszonyul az eddigi gondolatmenethez.

²¹ Ez a kiindulópont Graeme Donald Snooks rendszerkutató megközelítésével vág teljesen egybe, aki szerint az evolúciós mérlegen nem az intézmények fontosak, hanem a sikeres cselekvéshez vezető jó döntések, azok mögött pedig a megfelelő mentális objektumok elterjedése. (Két utolsó könyvét lásd Snooks 2015 és Snooks 2016). Ha azonban a jó döntésekhez és a megfelelő mentális objektumok előállításához és terjedéséhez intézmények kellenek, azok nem kiválthatóak, és jelentőségük felbecsülhetetlen. Ahogy Pierre és Peters (2005: 134) írja: „a növekvő komplexitás kiköveteli magának a koordinációs erőfeszítéseket, és amellet érvelünk, hogy az intézmények alkalmasabbak erre, mint a laza hálózatok vagy együttműködések (partnerships)”. Csakhogy mindez a bürokratikus kontroll 19. századában született nemzeti kormányzatokra szabott igazság (Beniger 1986): korántsem szükségszerű, hogy a komplexitás magasabb szintjén is igaz legyen. Mi több: számos példáját látjuk annak, hogy nem hierarchizált, nem kibernetikus, nem intézmény-irányított hálózati megoldások is képesek koordinációra és adaptációra, adekvát döntéshozatalra és cselekvésszervezésre. Elinor Ostrom közgazdasági Nobel-díja annak a gondolatnak a létjogosultságát támogatta meg, amely szerint, ha az erőforráshasználó közösségek önkéntesen szerveződnek, garantálható az adott természeti (oktatási, közlekedési, egészségügyi) erőforrás hosszútávon is fenntartható, gazdaságilag eredményes használata: nem a piac és/vagy állam az egyetlen lehetséges értelmezési keret (Ostrom 1990). Hiszen mi zárja ki például, hogy épp a laza hálózatok és együttműködések sikeres koordinációját segítse egy intézmény?

Episztémikus közösségek

Az *episztémikus közösség* fogalmát Peter M. Haas teremtette meg, pontosan negyedszázaddal ezelőtt (Haas 1992). S noha nála egy episztémikus közösség lehet kisebb méretű is, tudósok és szakértők részvételével, a világproblémák kormányzásának kontextusában is ugyanúgy érvényesek az általa felállított kritériumok:²²

1. Hiedelmek (*beliefs*) normatív és elveken alapuló közös készlete, amely értékalapú vezérfonalat kínál a közösségtagok társadalmi cselekvéséhez;
2. Megosztott oksági hiedelmek, amelyek a lényeginek minősülő közös problématerületekkel kapcsolatos gyakorlatokból vezethetőek le, s amelyek birtokában tisztázhatóak a kívánt eseménykimenetek és az azokhoz vezetni tudó lehetséges politikai beavatkozások közti kapcsolattípusok;
3. Az érvényességről alkotott közös kép, amely a releváns problématerületekre vonatkozó tudások értékelését, mérlegelését biztosítja;
4. A közös problémák készletéhez igazított közös gyakorlatok, amelyek afféle közös vállalkozásként (*common policy enterprise*) támogatják a közös célt, a jólét növelését.

Haas megközelítésében ez utóbbi mozzanat rendkívül fontos: az episztémikus közösségeknek közös normákkal kell rendelkezniük a társadalom javításának (*betterment of society*) mikéntjéről. Ez a közös értékvilág teszi az episztémikus közösség tagjait alkalmassá arra, hogy a globális kormányzás résztvevői legyenek. Ezért sarkalatos feladat, hogy a politikatudomány szótárának episztémikus közösségét ne azonosítsuk a nagy tudású szakértők globális hálózataival, hanem helyezzük azt egy még átfogóbb közösségi térbe, ahol a tudás teremtése és minőségbiztosítása, illetve igazolása szakadatlanul zajlik. Steve Fuller már évtizedekkel ezelőtt megfogalmazott elképzeléseket, hogyan lehet a zárt episztémikus közösségek működését kitágítani, kívülről befolyásolni, demokratizálni (Fuller 1994). Ez pedig már a globális tudáskormányzás sok feladata közül az egyik legelső: ha a tudás közjóság (*public good, commons*) akkor nemcsak az alkalmazása segít, hanem megosztása mindeki számára megnyitja az utat az episztémikus közösség felé (Ostrom és Hess 2006).

Az episztémikus közösség több, mint egyszerű információközösség (*information community*). Az információ magas szintű organizációjának – sémáknak, komplex mentális objektumoknak és makromintázatoknak (*macropatterns*) – a közössége, amelyre *akcióközösség* épülhet. A közös tudás közös tervezést és közös kormányzást tesz lehetővé, akármilyen nagy közösségméretben. Ha ezt globális szinten akarjuk alkalmazni, jól kidolgozott előleletekhez fordulhatunk.

Aija Staffans bemutatta, hogy a nyilvános részvétel során a sokszínű tapasztalattömeg az új tudások teremtésének forrása. Ennek folyamatossága és következetessége a bizalomépítés fundamentuma, és a bizalom megléte az egyedüli út a tervezés demokratizált,

²² A kritériumok összefoglalását a Wikipedia kiváló szócikkből idéztük: https://en.wikipedia.org/wiki/Epistemic_community. A pontok közül – nagyon helyesen – hiányzik King és Schneider (1991) népszerű tézise, hogy a megosztottságon túllépő egységhez és akcióközösséghez egy közös ellenségkép megteremtésével juthatunk. Példáik (a globális felmelegedés vagy a környezetszennyezés) épp azt bizonyítják nap mint nap, hogy ezek mennyire alkalmatlanok erre a szerepre. Még a fikciós irodalom is erősebb kihívásokkal számol: előre jelezhető kozmikus vagy egészségügyi katasztrófát (aszteroidafenyegetést vagy pusztító járványt).

innovatív formáihoz is (Staffans 2004). Az episztémikus közösség tehát messze több, mint gondolat- és véleményközösség. Már ebben a formájában is akcióközösség, ahol azonban a cselekvést és a döntést tervezés és döntéstámogatás előzi meg. Még pontosabban: a tudásszerzés, a tudásteremtés és a tudás-alkalmazás szakaszai összefoglalódnak, egymásba ágyazódnak, egyre szétválaszthatatlanabbak egymástól.

Azt már korábban is sikerült igazolni, hogy a szeparációra épülő, emiatt sokszor inkább párhuzamos tervezésbe szaladó szakértői modellek haszontalanok, ha a felhasználók nem tudnak belefolyani azok alakításába még *a fejlesztés fázisában* (Pelzer 2015), s mindez jócskán nehezíti a kölcsönös megértést is. Márpedig enélkül a konszenzusteremtés sem szervezhető: *a tervezésbe az episztémikus közösség minden tagjának be kell tudni kapcsolódni* (Innes és Booher 2010).²³ Ahogy azt már a közösségi döntések korábbi elméletei is állították, nyílt párbeszéd (*open dialogue*) nélkül, amely képes valamennyi érdeket megjeleníteni, nincs érvényes tervezés. Ha a nyilvános részvétel nem biztosítható valamennyi rendszer szinten (Innes és Booher 2004), akkor tudatosan meg kell formálni annak a kereteit, a kommunikációs véráramba való bekapcsolódást, a részvételt lehetővé tévő *eszközök és megoldások* (*Participatory Planning Support Systems, PPSS*) biztosításával.²⁴ S ahol az egyeztetés így működik, ott szükségtelennek bizonyulnak egy korábbi társadalomtörténeti korszak kontrolltechnikái (Beniger 1986): a bürokratikus, hierarchizált irányítási struktúrákat az izokratikus kontrollformák válthatják (Z. Karvalics 2010a).

Nincs kétségünk, hogy az alacsonyabb szintre kidolgozott (Kahila-Tani 2015) *tudástájékoztatáson alapuló tervezési megközelítés* (*knowledge-informed planning approach*) és a konszenzusteremtés imperatívusza (Innes 2004) az episztémikus közösség legátfogóbb, globális rendszerszintjén is érvényes. Evvel azonban a koordináció és az irányítás jövőállapotára való felkészülés kulcsává ismételten a tudásteremtést és alkalmazást tettük. Ha pedig a tudásfolyamatok állnak a középpontban, azokat ugyanúgy kell – már nemcsak menedzselni, hanem – kormányozni, mint bármilyen entitást. Ezért foglal el egyre nagyobb helyet a tárgylemezen a *tudáskormányzás* (knowledge governance).

Tudáskormányzás és globális tudáskormányzás

A tudáskormányzás azoknak a struktúráknak és mechanizmusoknak a stratégiai tervezés kontextusában megvalósuló kialakítását jelenti, amelyek a tudás létrehozásának és megosztásának folyamatait támogatják különböző intézményi, illetve csoportosulási rendszer szinteken. A tudáskormányzás *holisztikus*, és nem divizionális. *Az adaptációs és innovációs készségre* és nem a működés optimalizálására figyel. *Tudást épít* a meglévő tudás pusztá elsajátítása, az egyszerű tanulás helyett. *Integrált irányításban* testesül meg, túllépve az „elosztott” vezetésen. *Okoskodása* a rendszer és környezetének elmélyült ismeretéből származik) és nem levezetésekön/következtetésekön alapuló. A technikai helyett *tervezői gondolkodásmód* jellemzi.

²³A szerzőpárosnak ez az alpműve a komplexitás felől közelíti meg a „kollektív racionalitást”. Egy korábbi tanulmányuk (Innes és Booher 1999) már igazolta, hogy a konszenzusteremtés a komplex adaptív rendszerek sarkalatos pontja.

²⁴ Ennek remek példája a Maptionnaire (https://maptionnaire.com/), amely a résztvevők integrációját városi közegben térkép alapon teszi lehetővé (Kahila és Broberg 2017), s amely a korábban a tervezés kapcsán tárgyalt kiindulópontok alapján született doktori értekezésben (Kahila-Tani 2015) lefektetett elveket váltja valóra

A tudáskormányzás irányzata a diadalmas tudásmenedzsment megközelítések és módszertanok egyfajta metaszintjeként és ellentéziseként született meg a múlt század kilencvenes éveinek közepén, a vállalati-szervezeti rendszerszinten. Néhány évvel később a fogalmi innovációra irányuló erős nyomás következtében a tudáskormányzás értelmezési tartománya mindinkább átfogó irányba tágult ki, hogy a tudás bővülő univerzumának összehasonlító leírását, megértését és elemzését segítse. Mint az alábbi táblázat is segít áttekinteni, először a nemzeti szintre érvényes alkalmazás igénye jelent meg (gyakorlatilag a tudásvagyon-gazdálkodás országos gyakorlatának szinonimájaként), s ezt követte a *globális tudáskormányzás* (global knowledge governance) fogalmának megalkotása.²⁵

Eredeti modell (Grandori 1997)	Kétszintű modell (Whitley 2000)	Háromszintű modell (Dalai-Z. Karvalics 2011)	Négszintű modell (Z. Karvalics 2012)
Vállalat	Vállalat <i>Mikro-szint</i>	Vállalat <i>Mikro-szint</i>	Individuumok <i>Nano-szint</i>
			Vállalat, város, egyetem <i>Mikro-szint</i>
	Nemzet <i>Makro-szint</i>	Nemzet <i>Mezo-szint</i>	Nemzet <i>Mezo-szint</i>
			Globális <i>Makro-szint</i>

1. táblázat: A tudáskormányzás diskurzusának függőleges tágulása²⁶

A *tudás globális kormányzásáról* (global governance of knowledge) már korábban is beszéltek szerzők, hiszen a szellemi tulajdonnal és szabadalmakkal kapcsolatos folyamatok menedzsmentje már jóideje nemzetközi szabályozást igénylő terület (Drahos 2010), s ez a megközelítés tovább él Birkbeck (2014) összegzésében, amely ugyanerre már a globális tudáskormányzás terminust használja²⁷.

Mindez azonban csupán kis része azoknak a tudástípusoknak, amelyekkel a tudáskormányzó entitássá váló vállalati, egyetemi és városirányítási szervezetek után az egyelőre még „gazda nélküli” globális tudáskormányzásnak foglalkoznia kell. A civilizációs kihívások, veszélyek és kockázatok kezelésében létfontosságú, valamint az akut társadalmi problémák megoldását segítő tudások megtermelésével, hitelességével és megosztásával. Az eddig felhalmozott tudás megőrzésével egy kataklizma esetén (Dartnell 2014). A nagy diverzitás-értékű, de veszélyezett ősi népcsoportok tudásának (*indigenous knowledge*) megmentésével és megőrzésével, a nyelvektől a gyógynövényismeretig (Sefa Dei 2000). És természetesen azok a tudásformák kiemelkedő jelentőségűek, amelyek magára a globális kormányzásra, annak lehetőségeire, a megoldások repertoárjára vonatkoznak.

Csak hogy a globális tudáskormányzás keretrendszerének, intézményi formáinak, plat-

²⁵ A fogalom ilyen értelmű első előfordulását egy kanadai think tank (*Centre for International Governance Innovation*) oldalán találtam (Canada's Role in Global Knowledge Governance) <https://www.cigionline.org/events/canadas-role-global-knowledge-governance>

²⁶ A színezés sötétsége az adott diskurzus-szint érettségének változását jelzi.

²⁷ A 2018-ban új kiadásban megjelenő könyv az Oxford Egyetem Global Economic Governance Program-jának részeként 2009-ben létrehozott *Expert Taskforce on Global Knowledge Governance* eredményeit szintetizálja.

formájainak kialakulása előtt szintén sok-sok akadály tornyosul, amelyekkel nem feltétlenül számolnak azok, akik a tudásfolyamatokat állítják a megoldáskeresés középpontjába:

- A *posztfaktuális* korszakába lépő *politikai kultúra* (Streck 2017) nem látszik kedvezni a tudást középpontba helyező vízióknak, és a politikai szféra radikális megújítását célzó elképzelések²⁸ is nélkülözik azt a felismerést, hogy a nemzetállami demokraciadeficit megszüntetése és a globális kormányzás működő platformjainak megteremtése részben összekapcsolódó, mégis párhuzamos kihívás.
- A tények piaca mellett a narratívák piacán is óriási a kínálat, és *hiányos a fegyvertárunk a versengő narratívák kezelésére*, az aktuálisan leginkább plauzibilisnek tartható álláspontok kiválasztására, minőségbiztosítására, a „győztes” mémekkel szemben álló, azok hatását gyengítő, olykor pusztító „ellenmémek” semlegesítésére. Másképp fogalmazva: a szemben álló nézetek közelítésének, kiegyenlítésük, konvergenciájuk, formálásuk művészete egyelőre sokkal alacsonyabb szinten teljesít, mint az élethelyzetek instabilitását kihasználó egyoldalú propaganda és az információs buborékok könyörtelen zártságából fakadó meggyőzőési hatékonyság.
- Az *antiglobalizmus* érvrendszerének egy része a globalizációs folyamat valóságos árnyoldalait bírálja. Csakhogy a lelkiismereti-/veszélyérzékelési funkció mértéktelen felnagyítása a komplexitás bolygó méretűvé növekedését kísérő mentális változások és a folyamatokat csatornázó formaképződések ellen hat.
- Az etno-nacionalizmusok saját lokális egyensúlyzavaraik okaiként diabolizálják a nemzetek feletti szintet, ellenérdekek sorát szegezve még a beavatkozás-tervezés, a koordináció és a párbeszéd kísérleti formáinak is. Másképpen: a jelenlegi döntési és cselekvési potenciál legnagyobb részét birtokló politikai elit *ellenséges már az autonómia átrendezésének veszélyét felidéző gondolatokkal szemben is*.
- A komplexitás, amelynek kezeléséhez a globális tudáskormányzásnak kell nyersanyagot termelnie, maga is a megismerés tárgya: ha a fenntarthatóság feltétele a komplexitás megértése és kontrollálása (Tainter 2006), akkor elsődlegesen itt kell előre lépni, mert erejét csakis ebből merítheti minden, ebből kiinduló, ezen alapuló másodlagos tudásfolyamat.
- A meglévő tudások és a rendelkezésre álló technológia módot ad arra, hogy a beavatkozások valóban formálhassák az átalakulás folyamatait. Csakhogy a *tudatosan irányított evolúció* (conscious evolution) – noha lehetséges (Hubbard 2015) – éppen a tudáshiányok miatt erősen kockázatos is.

A fenti fél tucat ok nagyon erős érv mellett, hogy kijelentsük: még a *globális tudáskormányzás intézményi formáinak kereséséhez sem érkezett el az idő*. Nem véletlen, hogy ehhez a „virtuális civilizáció” koncepciója sem jut el, amelyet Andrew S. Targowski és együttgondolkodó partnerei fejlesztenek (Targowski 2014). Ők elsősorban arra kíváncsiak, hogy a különböző technológiai és technológia-közvetítette „realitásformák” (kevert, augmentált, virtuális) miképpen befolyásolják a kultúrát, a szellemi életet, a vallást. Ez a megközelítésmód arra épül, hogy a virtuális szférát előre hajtó üzleti, társadalmi és technológiai szél-

²⁸ Hanania (2018) technodemokrácia-víziója például a legújabb technológiai eszközök (mint például a blokklánc) felhasználásával a kormányzás erőszakmentes újraformálásához kínál forogatókönyvet, a jelenlegi pártpolitikai erőter meghaladásával és a hatalom decentralizálásával – az Egyesült Államok számára.

viharból szükségszerűen új realitásrétegek születnek – ám nem számolnak azzal, hogy a folyamatalkító, befolyásoló erő, a tudatosság, az intencionális tervezettség maga is részese lehet ennek emergencifolyamatnak, és azt alakíthatóvá teszik. Emiatt mégis van értelme olyan intézményben gondolkodni, amelynek létrehozása időszerű és indokolt. Amelynek léte hozzásegíti az emberiség akcióközösségbe forrt részét, hogy felgyorsítsa a globális kormányzás adekvát formáink kereséséhez és megvalósításához nélkülözhetetlen tudások létrehozását. Meggyőződésünk, hogy *a globális tudáskormányzás inkubálható*. Egy *inkubációs platform, amely fizikai és szervezeti léttel bír*, sok-sok szimultán tudásfolyamat gondozásának lehet felelős gazdája. Ha tevékenységét jól vagy egyre jobban végzi, igazi tanuló szervezetté fejlődhet (hiszen csak az indulását kell megtervezni, amikor önálló létre kell, folyamatos önjavítása több, mint természetes). Létrejötté nem egyszerűen a tőle remélt inspiráló és kisugárzó hatás miatt lényeges, küldetése nem (pusztán) disszemináció. *Az episztémikus közösség megteremtéséhez szükséges szisztematikus tudásszervezési és tudásteremtési munka előkészítésében játszhat kardinális szerepet*, s a folyamat későbbi szakaszaiban újabb és újabb szerepértelmezés-váltással tudja továbbra is szolgálni azt.

A folytatásban egy ilyen, reálisan megtervezhetőnek tűnő intézmény létrehozásának és működésének vázlatos leírását adjuk.

A globális tudáskormányzás inkubációja. Megalógusok és Megalogueum

„Az új planetáris Ádám a dialógusban születik, annak feszültségében izmosodik” – írta a szocialista Csehszlovákiából hosszú börtönök után Angliába emigráló Jaroslav Krejčí (1916–2014) 1970-ben (Krejčí 1970).²⁹

Krejčí nem követte el azt a hibát, mint Morus Tamás 1532-es tévedése³⁰ óta mindazok, aki a duológust összekeverik a dialógussal (a dialógusban két, a trialógusban három ember jelentéscseréjét látva). A dia-előtag ugyanis nem a kettőt, hanem *az átvitel mozzanatát* fejezi ki.

Ugyanakkor William Safire (1929–2009), aki a dialógus félreértelmezésének vitriolos kritikáját adta 1984-ben, a New York Times Magazin nyelvi rovatában, túloz és téved, amikor azt állítja, nincs értelme szóteremtéssel kifejezni azt, ahogyan egyre többen érintettek a dialógusban. Valójában egyedül annak nincs értelme, hogy a számosságot egészen pontosan adjuk meg: a négy főnél (a quadrilógusnál) nem is lép tovább senki, mert nyilvánvaló, hogy egy ponton túl minden *multilógus* (multilogue – sokak párbeszéde sokakkal). Épp a közösségi média világában látjuk ennek az elvnek az érdekes, bár furcsa korlátokkal megvalósuló gyakorlatát.

A különösen nagy méretre utaló *megalógus* (megalogue) pedig Safire-nál csak egy gonosz szójáték (a babble of a million rabble – a csőcselék demagóg fecsegése), miközben például Amitai Etzioni politikafilozófiájában a közösségekből felépülő közösségek tagjainak dialógusa a közös (morális) értékek megkonstruálásáért. És még a googológusnak (googologue) is van értelme, amivel Safire szintén élcelődik. A ritkán használt googol szóval

²⁹ A cikke az erdélyi Korunk igényes szerkesztői felfigyeltek, a 1971/3-as számuk Látóhatár rovatának 487-488. oldalán egy magát még névbetűivel sem azonosító munkatárs ihletetten tömör összefoglalását adta a gondolatmenetnek. Ebből hosszan idéztem, Krejčí méltatva (Z. Karvalics 2018). Néhány bekezdést ebből a rövid esszéből emelek át ide is.

³⁰ “As though it wer a dialogue, or rather a tryalogue betwene himself, the messenger and me.”

a felbecsülhetetlenül nagy számot fejezik ki a matematikusok³¹, és valóban, amiként az idegsejtek lehetséges kapcsolatainak száma meghaladja az univerzumot alkotó elemek számát, azonképpen éri el ugyanezt a nagyságrendet az emberiséget alkotó valamennyi egyed között végbemenő lehetséges jelentéscserék elvi száma. A googológus tehát valóban Krejčí planetáris Ádámjáról szól: ha az emberré válás során a dialógus csak az 50–70 fős kisközösség többi tagjára vonatkozott, akkor ma a párbeszéd potenciális tere tényleg az egész bolygó, annak valamennyi emberével. Ez az dimenzió, amelybe „a monologizáló dogmatikus értelem” retteg behatolni, s mindent elkövet, hogy démonizálja azt.

A dialógus tehát sokpólusú párbeszéd, amely adott témáról folyik, korlátozott számú résztvevővel. A megalógus ezzel szemben *teljes közösségeket érintő jelentéscsere, amelynek mindenki részese lehet*. A kifejezés Etzioni (2000a) nyomán kezdett terjedni különböző diszciplínák szakirodalmában, „morális megalógus” (*moral megalogue*) formában is (Etzioni 2000b). Legfrissebb, értelmező áttekintésére lásd Smelser (2016). Lényege épp abban áll, hogy a diskurzus átfogóbb közösségi szinten formálódik, mint azelőtt. De ha nem is részese mindenki, a résztvevők száma, a megjelenített egyedi gondolatok száma és az érintett problémák száma nagyságrendileg nagyobb, mint bármely korábbi időszakban.

Tíz- és százmilliók párbeszédbe vonása első hallásra lehetetlennek tűnik, pedig már a predigitális világban és a korai Interneten is³² sokszor indult spontán megalógus: javarészt eseményekhez kötődően, amelyek óriási tömegek számára voltak jelentéstartók (Etzioni 2000a). Egy, a megalógusok lebonyolíthatósága érdekében szerveződő új intézmény (nevezzük Megalogeumnak), a globális tudáskormányzás előfeltételeit teremtheti meg az alábbi tevékenységformákkal:

- (1) mérethatár nélküli, moderált párbeszédet kezdeményez és tesz lehetővé a legégetőbb civilizációs kérdésekkel kapcsolatban;
- (2) hozzájárul az ezek építőköveiként, háttér-anyaiként szolgáló tudáskompozíciók/készletek megszületéséhez és standardizálásához;
- (3) tudás- és adattárat hoz létre, amelyek tartalmazzák mindazon dokumentumok, szellemi termékek, közösségek stb. adatait, amelyek a jövőbeni tudáskormányzás szempontjából számottevőek lehetnek;
- (4) a diskurzusképzés extenzív (szükségszerűen online) szakaszait intenzív személyes jelenlét-szakaszokkal kombinálva viszi előre a mindenkori state of art-hoz képest a rendelkezésre álló tudást, fizikai helyszíneként szolgál szakértők és stakeholderek animált találkozóihoz, csoportos szellemi alkotó technikák segítségével létrehozott új

³¹ A googol a 10^{100} , vagyis a tíz szexdecilliárd egyedi elnevezése: ha leírnánk, az 1-es számjegy után száz nulla állna. Egy kilencéves fiúcskától származik: Milton Sirotta egy amerikai matematikus unokaöccse volt, aki 1938-ban nevezte el a végtelennél kisebb, mégis elképesztően nagy valóságos számot ekképpen. Ebből származik amúgy a Google elnevezés is, egy véletlen tévesztésnek köszönhetően. S valóban, a szám azt is jól kifejezi, hogy a neuronokhoz és az emberekhez hasonlóan a digitális objektumok közti összekapcsolódások lehetséges és valóságos száma is ugyanezt a nagyságrendet ostromolja.

³² Az emblemikus Whole Earth 'Lectronic Link (WELL) például még 1985-ben, betárcsázós BBS-rendszerként (Bulletin Board System) indult el, és migrált az újabb és újabb online platformvilágok felé. A WELL három évtized alatt nyilvános és privát „konferenciák” sokaságát bonyolította le az érdeklődő önkéntes résztvevőkkel. S bár még 2010 után is több ezren maradtak közülük, más, „virtuális tömegközösségek” árnyékában a pionír párbeszédoldal mostanra már történeti adalékká nemesedett. Történetéről lásd Hafner (2001).

- szellemi termékeihez, amelyek követhetőek és alakíthatóak a megalógus minden szereplője által, s ennek nyomán minden érintett közelebb tud kerülni konszenzusokhoz;
- 5) laboratóriumként szolgál beavatkozásokra, átfogó akciókra, programokra, gyakorlatba átültetendő elvekre vonatkozó elképzelések teszteléséhez, előkészítéséhez, s azok élete keltése esetén azok „irányítási központjaként”, infrastruktúraként tud működni;
 - (6) „Világítótorny” szerepet kap avval, hogy folyamatosan véleményez politikai, gazdasági és tudományos dokumentumokat. Önálló ajánlásokat, elvi és gyakorlati jelentőségű szövegeket hoz létre, s azokat tartalomként megjeleníti, illetve sokszorosítja, saját „mémjeit” terjesztve a médianyilvánosság különböző csatornáin. Minél nagyobb presztízst ér el, annál inkább jelent igazodási pontot, referenciát a hír-óceán minden hajója számára;
 - (7) Kísérleti árnyékstruktúrákat hoz létre, amelyek a jelenlegi, nemzetközi egyeztetési és döntési mechanizmusok jeles eseményeire, fordulóra, találkozóra kialakítja a megalógus közösségének saját álláspontját, elkészíti és formulázza saját javaslatait, folyamatosan megjelenítve alternatívákat, saját értelmezéseit és megoldásai javaslatait felkínálva a hagyományos intézményi tér képviselői számára is.

A fenti funkciókat egy fokkal részletesebben is célszerű körbejárni.

1. Informatikailag kezelhetőnek tűnik olyan, a közösségi média korában kulturális gátat nem jelentő kommunikációs felület megteremtése, amely *globális megalógusok online platformjaként* szolgálhat.³³ A fejlesztést akár hackathon jelleggel (hozzáértő önkéntesek innovációs versenye formájában) is elképzelhetjük, a közvetlen demokrácia-fejlesztések eddigi tapasztalatainak felhasználásával.³⁴ A kisebb közösségméretre

³³ Hogy mást ne mondjunk, a Viber 2018. december 1-i hivatalos sajtóközleménye nem kevesebbet állít, mint hogy *mostantól akár egymilliárd (!) egyidejű felhasználó jelenlétével is működhet chat-szobája*. (Viber Bursts Onto the Mega-Group Chat Scene with Viber Communities, Allowing 1 Billion Member Voices to be Heard in a Single Conversation <https://pr.blonde20.com/viber-communities/>). Mindez jól tükrözi, s a Facebook egész története is jól mutatja, hogy technológiailag a közösség nagy mérete ma már nem lehet egy platform létrehozásának akadályá.

³⁴ Számos tanulságot kínál a 2009-ben indult *Open Anthropology Cooperative* (OAC) eddigi működése. Az elitizmust, a bürokráciát, a központosított vezetést és az akadémiai hierarchiát elkerülni kívánó irányítás a nélkülözhetetlen szabályalkotások miatt mindig a résztvevők számának csökkenését hozta, ám eközben magasrendű tudásfolyamatokat sikerült generálni, épp az egységes egészként felfogott emberiség szintjén értelmezett „kozmpolitika” (*cosmopolitics*) tárgyában (Shaffner and Wardle 2017). De természetesen az e-voting rendszerek és a vállalatok és a nagy szervezetek világára kifejlesztett megoldások is hasznosak lehetnek. Például a *Lighthouse Knowledge's 360° assessment* értékelési módszertan, amely egy szervezethez tartozó minden egyes személyt visszajelzéseken keresztül von be a közös ügyek, a felelőségek és a teljesítmények megtárgyalásába <http://www.lighthouseknowledge.co.uk/360Assessment.html>.

A *Consensus for Action* azért indult el Kaliforniából, hogy elősegítse a tudósok, politikusok, technológiai innovátorok, véleményvezérek és a legáltalánosabb értelemben vett nagyközönség hatékony interakció-formáinak kialakulását napjaink legégetőbb kérdéseinek megoldása érdekében (Barnosky 2014). A kezdeményezés mögött induláskor 16 tudós állt, akik Kalifornia kormányzója számára igyekeztek informatív háttéranyagot készíteni, ám összeállításuk 2013 májusi közzétételét követően 41 ország több, mint félezer tudósa csatlakozott, spanyol és kínai fordítás készült, s mai napig közösségi párbeszédplatformként folytatja a működését (<http://consensusfraction.stanford.edu/>). Részletesen lásd Barnosky and Hadly (2014).

létrehozott, állampolgárok és politikusok közti párbeszédet lehetővé tévő, kulturális és sport tárgyú kérdésekben sikeresen kipróbált³⁵ *E-Cognocracy* rendszer kiterjesztésével például felső korlát nélkül mindenki megnyilvánulhat, aki részt kíván venni a globális kormányzás előszobáját jelentő diszkussziókban. A módszertan (Moréno-Jiménez 2014) sok fordulóban vezet komplex problémák megoldásához, a bevont, minőségbiztosított, demokratizált tudáselemek és a jelentések szakadatlan áramlása révén. Minden sikeres megalógus részben érv, részben tapasztalat, amely a kollaboratív globális kormányzást segíti. Különösen fontos szempont, hogy a megalógus résztvevői folyamatosan (bármely dramaturgiai pillanatban) szakértői inputokat kaphatnak, s hogy az E-Cognocracy rendszer a véleménycsere áramában egyéni és csoportos tanulási folyamatokat is generál.

A Megalogeum indulásakor kétféle megalógussal érdemes kísérletezni.

A *vélemény-nyilvánító eszmecsere* legmegfelelőbb közvetlen formái lehetővé teszik akár óriási mennyiségű hozzászólás kezelését és térképezését, osztatlan vitatérben és szakosított vitacsoportokban is. Amikor azonban közös álláspontot kell kialakítani, *globális konszenzus-konferencia* keretében, akkor azt közvetett, felmenő rendszerű képvisleti modell tűnik megoldásnak.³⁶

A kísérleti és a későbbi „élesben futó” megalógusok is nagy médianyilvánosságot kaphatnak, ami részben résztvevőket toborozhat, részben a globális közös ügyekben való megnyilvánuláshoz támasztanak kedvet, illetve keltik fel a figyelmet. *A megalógus működés-képes és bizonyított formái pedig komponensként épülhetnek be a globális kormányzás bármilyen modelljébe.*

Ne feledjük: a megalógus az egyetlen valóságos leképzése az episztémikus közösséggel kapcsolatban megfogalmazott normatív elvárásoknak. Ez az „architektúra” ráadásul alapvetően individuumokat kapcsol össze, akik bármelyik identitásukkal jelen lehetnek a folyamatban – így, ha kell, a lokális, a tudományos, az üzleti vagy éppen politikai-ideológiai köntösében is megjelenhet, aki akar. Így a tudáskormányzás makroszintje és nanoszintje „összetalálkozik”: a globális tudáskormányzás és az individuális tudáskormányzás egymást erősítő folyamatként működik.

2. Hiányzó tudások megteremtésére, új eredmények integrálására és a versengő vélemények konszolidációjára szolgálnak az adott témákra követő jelleggel, évente egyszer, meghívott kutatók és szakértők részvételével megszervezett intenzív, 1 hónapos tudástáborok (*Knowledge camps*).³⁷ Ezek legfőbb célja, hogy a civilizációs fenyegetéssel és a megoldási utakkal kapcsolatos legfrissebb diskurzusokat azok legkiválóbb

³⁵ A módszertan számos „bevetésen” van túl, Zaragozától Cadrete városáig.

³⁶ Például: egy szoftver 25-ösével, véletlenszerűen „sorsolja össze” azokat, akik elköteleződésüket jelzik a megalógus iránt. A csoportoknak egy hetük áll rendelkezésre, hogy egyértelmű, konszenzuális álláspontot fogalmazzanak meg, és kiválasszák azt a tagot, aki a továbbiakban ennek az ad hoc közösségnek képviseli a szempontjait – a képviselőkből formált következő 25-ös csoportban. Ez a delegációs logika egészen addig tart, ameddig az összlétszám függvényében az utolsó csoport fel nem áll. Az ő, immár limitált idő nélkül kialakított közös álláspontjuk tekinthető a megalógus vég-eredményének, a kisebbségben maradt elképzelések strukturált megőrzése mellett.

³⁷ Erre leginkább a Rockefeller Alapítvány által létrehozott és üzemeltetett Bellagio Center residency programja emlékeztet, a comoi tó partján lévő gyönyörű villakomplexumban. <https://www.rockefellerfoundation.org/our-work/bellagio-center/about-bellagio/>

képviselői segítségével ismerje meg, kövesse és formálja a globális tudáskormányzás iránt elkötelezettek közössége. Az egy hónapos ciklusok végén olyan, legkorszerűbbnek és legfrissebbnek mondható leírások és elemzések születnek meg, amelyek a következő időszakig képesek alakító erővel formálni az adott tárgyban a vitákat.

A tudástermelés egyik iránya a legnagyobb fenyegetések tárgykörével, az Apokalipszis lovasaival foglalkozik, a másik a globális episztémikus közösség identitását leginkább formáló tárgyköröket építi lépésről lépésre.

A fenyegető veszélyek, az „apokalipszis háromszor négy lovasának” elemzőit a Megalogeumban dedikált kutatóhelyek várják:

- Tudati fenyegetések: félelem, előítélet, bizalmatlanság/gyanakvás, hamis tudati formák),
- Társadalmi fenyegetések (szegénység, egyenlőtlenség, erőszakformák, alkalmazkodó bűnözésformák,
- Civilizációs fenyegetések (környezeti-és klímaproblémák, betegségek, kulturális megosztottság, katonai/pusztító kapacitás).

A globális episztémikus közösség identitásépítése és jövőérzékenysége szempontjából sarkalatos jelentőségű három alapkérdés pedig a következő:

- *Az újraegyesülés üzenete* (Ami ma zajlik az nem egyszerű egyesülés, hanem az egykor egységes, egy gyökerű, utóbb sok részre szakadt és önállóan fejlődő emberiség újraegyesülési folyamata – s ami ebből következik: a minden Múlt közösségének posztulátuma, a rendszerevolúciós nyomás, amely az egységesülés irányába hat, és az emberiség kozmikus expanziója, amely a következő rendszerállapotot hordja magában).
- A „fennálló kritikája” helyett annak megértése, hogy a ma uralkodó kontrolltechnikáinak egykor mi adta az értelmét és az erejét, s milyen változások következtében vált egyre alkalmatlanabbá. *Az új kontrollformák* és a kanti *'ius cosmopoliticum'* keresése csak ezen a talapzaton épülhet fel.
- Nem az általában vett technológiától, a ma leginkább középpontban lévő információtechnológiától és automatizációtól, hanem a *humán technológia forradalmától* remélhetjük a globálisan kormányzott közösségeken belül az emberi minőség emelkedését.

A tudásteremtés kimenetei műfajilag gazdagok, jellemzően rövidek, alkalmasak állampolgári tudomány-projektek révén történő részletesebb elaborálásra, és a Megalogeum számos más tevékenységéhez is nyersanyagot jelentenek.

3. A globális tudáskormányzás hatalmas vertikális portálja (vortál), tudásközpontja hozható létre, amelynek számos önálló adattára épülhet:
 - releváns projektek,
 - szellemi termékek (könyvek, folyóirat-tanulmányok),
 - potenciális partner-szervezetek,
 - események,
 - szakértők és témaköreik,

- a globális identitás megteremtésében szerepet játszani képes művészeti objektumok (regények, filmek, képzőművészeti, számítógépes művészeti alkotások),³⁸
 - játékok,³⁹
 - társadalmi, kollaboratív, e-demokrácia-szoftverek.
4. Tudástermelés más helyszíneken és intézményekben is folyik. A Megalogueum értékhozzáadása az azonnali „alkalmazásba vétel”, testreszabás, továbbvitel, „lefordítás” lehet. Az ütköző tudományos álláspontoknak azonnali megmértetésre, összehasonlításra ad módot, felfedez, tesztl és népszerűsít nagy erejű, újszerű megállapításokat, eredményeket⁴⁰, s hozzájárul a tudomány kibocsátásának színvonalas ismeretterjesztő tartalmakká formálásához és terjesztéséhez. Ehhez igény szerint teremt kísérleti formákat, személyes jelenlélet igénylőt és virtuálisakat is.⁴¹ A megalógusokat platformként veheti igénybe legjobb gyakorlatok megjelenítéséhez és népszerűsítéséhez, problémák hiányzó megoldásának megtalálásához⁴², és legfőképp azok kollaboratív megoldásához.⁴³
5. A Megalogueum lehetséges *saját és tesztelt projekteire* néhány lehetőséget mutatok be. Ezek természetesen kiválthatóak, cserélhetőek, s később melléjük számos újabb csatlakozhat.

³⁸ Ennek a gyűjtemények a kialakítása során erősen támaszkodunk a németországi Ort der Vielfalt (The Place of Diversity) program tapasztalataira. A Lichtenberg (Berlin egyik városrésze) néhány könyvtárában 2008-ban kialakított tematikus interkulturális gyűjtemények a sokféleség, a tolerancia, és a világra nyitottság üzeneteit hordozó kiadványokat tartalmazzák.

³⁹ Különösen a civilizációs problémák megoldása érdekében fejlesztett komoly játékok (lásd: McGonigal 2011).

⁴⁰ Remek példa az UNDP kétéves munkával elkészített nagy kutatása, amely a Szahel-övezet (UNDP 2017) radikálizálódott fiataljaival készült interjúsorozaton alapult. Ez feltárta, hogy nem az iszlám, hanem a szegénység, a marginalizáció és a rossz kormányzás az extrémizmus melegágya. Egy ilyen eredmény megismerése után a kormányok, a nemzetközi szervezetek, a média és az újságírók figyelme és érdeklődése is a valódi okok felé irányul, és nem járul például hozzá az iszlám demonizálásához. Az ehhez hasonló eredmények azonnali sokszorosításától az remélhető, hogy sok-sok elavult nézetet szorítanak ki, és sokakat késztetnek álláspontjuk újragondolására.

⁴¹ Ehhez a magyar fejlesztésű VirCA rendszer (*Virtual Collaboration Arena*) megoldásai tűnnek például alkalmazhatónak <http://www.virca.hu/>. Ez a különleges (háromdimenziós) technológia az együttműködés meglévő gyakorlatait megkönnyíti, feljavítja, de közben új, korábban nem létező formákat is teremt (például a *knowledge plug and play* megoldást). Működés közben lásd: <https://www.youtube.com/watch?v=tw5rtsQO1d0>

⁴² A tokiói ENSZ-egyetem által kezdeményezett 'The Zero Emissions Research Initiative' (ZERI) egy remek korai példa. Egy 0 károsanyag kibocsátású sörfőzde prototípusának létrehozása egy ad hoc hálózati közösség „összeadott” szakértelmének köszönhetően született meg, és 1997-ben, Nambíában épült meg az első valóságos gyár, amelyet később számos másik követett, főleg Ázsiában.

⁴³ Ez Barbara Marx Hubbard, a Foundation for Conscious Evolution, a World Future Society és az Association for Global New Thought társalapítója nagy víziójának valóra váltását is jelenthetné, a Synergy Engine kipróbálását. Hubbard víziója azon alapul, hogy minden problémára lapul valahol megoldás, és bárki lehet a megoldás hordozója, saját hozzájárulásának tudatában (Gil DeKel alapján: <http://www.poeticmind.co.uk/creative-thoughts/synergy-engine/>). Hubbard megálmodta egy Peace Room körvonalait is, ahol mindez parancsnoki híd-szerűen, egy fizikai térben éppen történik.

Saját projektjei lehetnek:

Palaestria – tudósok, tanárok és diákok tudományos problémamegoldó „óriás-gépezetének” (megamachine) létrehozása. Platform és applikációgyűjtemény, amely sokszereplős tudományos projektek ad hoc akcióközösségeit támogatja, akár helyi, akár civilizációs problémák megoldása érdekében, részfeladatok szétosztásával (microtasking).⁴⁴

Vagy: *Kid's Global Exchange* – A kölcsönösség és a költségvállalás új modelljein alapuló, minden korábbinál tömegesebb csereformák keresése és életre keltése. A végső formák az ausztrál bennszülöttek több tízezer éves, ez irányú gyakorlatától (Sveiby és Skuthorpe 2006) az újkori Közép-Európa kevert népességű területein kialakult gyakorlaton át a jelenlegi, piaci alapú cseregyerek-programok tapasztalatainak feltárására és megismerésére építve alakulnak ki, újfajta együttműködési csatornák és partnerségek kiépítésével.

És efféle mintaprojektet tesztelhet:

SYNCON – Barbara Marx Hubbard kidolgozott elképzelésének élő tesztelése a szembenálló csoportok között teremtett *szinergikus konvergenciára* (Hubbard 2015).

A komplexitással való megküzdés hét stratégiája – John A. Tainter nyomán egyre többen fogadják el az állítást, hogy a hosszútávú társadalmi fenntarthatóság a komplexitás megértésén és kontrollján keresztül érvényesülhet csak. Tainter mindezt teoretikusan kínál egy költség-haszon alapú stratégiát és megközelítési módszertant (Tainter 2006), amelynek gyakorlatba fordítása vérbeli kihívás lehetne.

6. A Világítótorony-szerep kettős. Az elérni remélt hitelesség, presztízs, elfogulatlanság és a multistakeholder háttér miatt a Megalogeum által kibocsátott elemzések, dokumentumok, álláspontok alapvető igazodási-tájékoztatói zárandókhelyé tehetik az oldalait. A gondosan szintetizált vélemények, konszenzusteremtések, valamint számtalan kiváló, önmagában is magas nívót képviselő tudástermelő partnere révén válik megkerülhetetlenné. Van hová fordulni, akár tudósoknak, akár tanároknak és diákoknak, akár újságíróknak, ha adott alapkérdésekben a leginkább elfogadható state-of-art-ra kíváncsiak, amely nem valamilyen rész-érdek tere mentén elhajlított véleményt tükröz. Legalább ennyire fontos azonban, hogy sikerüljön kidolgozni azokat a legmegfelelőbb „mémeket”, amelyek egyszerűen, meggyőzően és megfelelő tények felhasználásával szólnak a globális lét legfontosabb alapkérdéseiről, kizorítva a hamis, eltorzított, morális pánikban fogant, városi legendából táplálkozó, egyoldalú gondolati mintázatokat.
7. A nemzetközi szervezetek, illetve a különböző nemzetállami szövetségek (OECD, EU, ASEAN stb.) reguláris találkozóin rendre döntések készíttetnek elő és születnek nagy horderejű közös kérdésekben. Vannak színterek a klímaegyezmények, a gazdasági megállapodások, a katonai-biztonsági kérdések kezelésére, nemzetközi jogi megállapodások előkészítésére, az Internet szabályozására (ahol már civil szereplők is képviseltetik magukat). Ahol a mindenkori agenda érintkezik a Megalogeumban tárgyalt kérdésekkel, ott mind határozottabban kialakítható egy speciális tevékenységprofil. A Megalogeum diskurzusainak résztvevői a maguk csatornáit, módszereit és

⁴⁴ A platformnak elkészült már egy korai változata, a Szegedi Tudományegyetem gondozásában, és már számos kísérleti program is futott. (Minderről részletesebben lásd Z. Karvalics 2013).

tudásai segítségével ugyanazokban a kérdésekben, amelyekkel adott szervezetek épp foglalkoznak, kialakítják a maguk álláspontját és döntési javaslatait. Ezeket ajánlásként jelenítik meg az érintettek számára, abban bízva, hogy ezek egy részét akár már a konkrét döntési folyamatban is figyelembe veszik. Ezzel egy párhuzamos egyeztetési és tudásmechanizmus is megjelenik, amely részben integrálható. Amelynek azonban mégis az a küldetése, hogy hosszú távon lecserélje a jelenlegi mainstream mechanizmusokat – úgy, hogy *azok képviselőit ő maga integrálja stakeholderként a saját, egyre bejáratosabb és egyre jobban bizonyító egyeztetési platformjaiba.*

A Megalogeumot, intézményként, megeremthetőnek látom, s ennek részletes tervét is kidolgoztam, egy különleges magyarországi helyszínen, egy elhagyatott egykori katonai objektum életre keltésével.⁴⁵

Záró megjegyzések

Fontosnak tartom ismételten hangsúlyozni és megerősíteni, hogy a globális együttműködés hatékony intézményi rendszerének keresése nem normatív, emberi jogi vagy politikai filozófiai kiindulópontú szellemi vállalkozás, de nem is neohumanista újrafelfedezése a hajdanvolt birodalmak és nemzetállamok felett mindig is létező emberiség-tudatnak (Wagar 1971).

Az útkeresés elsődleges indoka az, hogy *a korábbi rendszerméretre szabott egyensúlyteremtő mechanizmusok fokozatosan el-alkalmatlanodnak.* Mindinkább képtelenek ugyanis megbirkózni a szemléletváltást, prioritás-átrendezést, megváltozó elosztási logikát és a bürokratikus kontroll erőteljes decentralizálását igénylő civilizációs kihívásokkal. Már csak emiatt is idealisztikus elképzelés volna azt hinni, hogy a jelenlegi nemzetközi diplomáciai térben támogatásra lelhetne egy olyan elképzelés, amely a globális kormányzás kulcskérdéseiről zajló egyeztetést nem a szuverenitást jelenleg megtestesítő nemzetállami képvisellel kívánja szervezni. S hasonlóképpen: nem egy (akár sikeresnek bizonyuló) globális párbeszéd-fórum gondolat-generáló és mobilizáló szerepe lesz az, amely a jelenlegi pozíciójából elmozdítja a globális kormányzás diskurzusát. Ehhez természetesen a geológiai, gazdasági, technológiai és kulturális reálfolyamatok adhatják a lökést: az országhatárookra kevés tekintettel bíró klimatikus és járványügyi dimenzió, a beszállítói láncok globalizálódása, a közös problémák megoldásához szükséges forrás-allokáció új, kooperatív formái, a felértékelődő lokalitások és az erősödő városdiplomácia.

A globális tudáskormányzás öntőformáinak alulról induló szervezése több szempontból mégis nagyon nagy jelentőségű lehet.

1. Amikor a globális kormányzás praxisának változására megtermelődik az igény (egy részprobléma kezelésében megmutatkozó nyilvánvaló alkalmatlanság vagy a status quo fokozódó elhiteltelenedése miatt), *az átmenet lerövidíthető*, ha kipróbált mechanizmusok és időben kialakított, könnyen javaslattá és programmá formálható adekvát tudáscsomagok állnak rendelkezésre.

⁴⁵ A Megalogeum koncepciója még keresi a nyilvánosságnak azt a színterét, ahol a legnagyobb érdeklődésre és láthatóságra számíthat. A koncepció rövidebb, angol nyelvű változata megjelenés előtt áll *Megalogeum. Envisioning a global epistemic community* címmel.

2. Ne feledjük továbbá: az „első globális civilizációnak”, ahogy Walter Truett Anderson (2001) könyve már majd húsz éve állította, a kölcsönös összekapcsoltság, az interkonnektivitás a leginkább meghatározó sajátossága. A személyközi kapcsolatok mind nagyobb számban direktek és egyre kevésbé közvetítettek, miközben *a közvetítettség-formák közül egyre kisebb az aránya azoknak, amelyeket a kormányokhoz köthetünk*. Abból pedig, hogy a globális koordinációban és kooperációban egyre több minden történik a jelenlegi kormányok befolyásán túlmenően, csak az következik, hogy ha épp ez ellen igyekeznének aktivista módon fellépni, csak még jobban bebizonyítanák alkalmatlanságukat.
3. *Az egyik ilyen tipikus korlát a döntéselőkészítésbe bevonható tudások száma, frissessége, kipróbáltsága és sokszínűsége.* A jelenlegi kormányzatok (és tegyük hozzá: multinacionális nagyvállalatok) a rendelkezésre álló tudást eleve szelektálva és torzíva csatornázzák a megismerő és modellező tevékenységbe. Forrásaik és idejük mindig véges, hogy eljuthassanak a leginkább életképes, kreatív és megalapozott ismeretek összegyűjtésének és feldolgozásának olyan fokára, hogy a lehetséges legjobb, legmegfelelőbb döntés reményében zárhassanak projekteket.

Az összekapcsolt polgárok viszont kimeríthetetlen erőforrás-bányát jelentenek: a tömegek bölcsessége (Surowiecki 2007) nemcsak mikroverzumokban nyilvánulhat meg, hanem – bizonyíthatóan – akár planetáris méretben is.⁴⁶ S még ha a mindenkori kormányok egy része semmilyen formában sem kívánja majd használni a tőle függetlenül megtermelt autentikus tudásokat, mert azok bizonyos érdek- vagy stratégiai pozícióikat aláásnák, *növekedhet azoknak a tudásterületeknek a száma, ahol ilyen ütközés nem áll fenn*. Tehát: az út nyitott, hogy ha nincs ok arra, hogy figyelmen kívül hagyják alternatív tudásplatformok szellemi termékeit, akkor akár fordulhatnak is hozzájuk, felhasználhatják őket. Mindezzel ráadásul saját legitimitációjuk is újfajta módon erősíthető, miközben költségeiket csökkenthetik.

4. A megalógusok és az árnyékstruktúrák szervezése informatikailag sokkal könnyebb, mint kulturálisan. Számtalan *csapdával, kockázattal és veszéllyel* kell szembenézni, amelyek fényében már a kezdeti, kísérleti lépések sem tekinthetőek sétagaloppnak. Ha ma populista és autoriter kormányok a posztfaktualitás elsődleges generálói, vajon mi védi meg tőlük a globális eszmecsere-fórumokat? Hogyan tartható fenn, hogy az egyéni hang egyéni hang legyen, és ne valamilyen érdekcsoport képviselőjében szólaljon meg? Hogyan kezelhető bármiféle trollkodás? Milyen mechanizmusok segíthetik a polgárokat, hogy megalógus-részvételük ne legyen monitorozható saját kormányaik által, s állásfoglalásuk, véleményük kifejtése miatt ne érje őket hátrány vagy retorzió saját hazájukban? Hogyan lehet elejét venni a lassan felhalmozódó tudástömeg adott célokra történő kisajátításának?

Ezekre a kérdésekre természetesen már jelenleg is adhatóak válaszok. Ha már zajlanának megalógus-előkészületek, ezekkel a kihívásokkal még időben szembe-

⁴⁶ Jellemző, hogy az erőforrásbevonást lehetővé tévő hálózati kultúrában milyen hosszú sora van annak, ahogyan nagyvárosok használtak sikeresen önkénteseket a világ bármely pontjáról, ha azok képesek voltak saját helyi problémáikhoz megoldást közvetíteni vagy találni. Ennek hol forráshiány, hol tudáshiány volt az oka, mindenesetre jól jelzi, hogy az elfogult és ingoványos „szakértői” kisvilágokhoz képest micsoda lehetőségeket nyithat meg a megalógusok világa. Abban, hogy az amerikai kormány 2015-ben törvényt hozott az állampolgári tudomány (citizen science) erőforrásként való becsatlakoztatásának szükségességéről a közigazgatás tudásfolyamataiba, szintén ebbe az irányba mutató lépést látok.

sülniük kellene a szervezőknek – s természetesen mindenkinek, aki ilyesmiről gondolkodik. Ám valamennyi reális kockázat és veszély ellenére épp ez a legerősebb érv a mihamarabbi próbálkozás mellett is. A veszélyek kizárólag a tevékenység sodrában testesülhetnek és nyilvánulhatnak meg, s evvel az elképzelt helyzetek helyett „élesben” segíthetik, hogy *a védelem erői is fejleszthessék saját megalógusaik immunrendszerét*. Minél több (akár váratlan) kockázatforma jelenik meg, minél több ezirányú tapasztalat halmozódik fel, annál nagyobb az esély arra, hogy amikor eljön a történelmi idő, a globális tudáskormányzás kísérleti rendszerei jól felkészültek és azonnal bevethetőek lesznek majd.

Irodalom

- Anderson, Walter Truett, *All Connected Now. Life in the First Global Civilization* Westview, Boulder, 2001.
- Barnosky, Anthony D. and Elizabeth A. Hadly, “Problem Solving in the Anthropocene”, *Anthropocene Review*, Vol. 1. (2014) Issue 1., pp. 76–77. <https://doi.org/10.1177%2F2053019613516935>
- Barnosky, Anthony D., James H. Brown, Gretchen C. Daily, Rodolfo Dirzo, Anne H. Ehrlich, Paul R. Ehrlich, Jussi T. Eronen, Mikael Fortelius, Elizabeth A. Hadly, Estella B. Leopold, Harold A. Mooney, John Peterson Myers, Rosamond L. Naylor, Stephen Palumbi, Nils Chr. Stenseth and Marvalee H. Wake, “Introducing the Scientific Consensus on Maintaining Humanity’s Life Support Systems in the 21st Century: Information for Policy Makers”, *Anthropocene Review*, Vol. 1. (2014) Issue 1., pp. 78–109. <https://doi.org/10.1177%2F2053019613516290>
- Beniger, James, *The Control Revolution. Technological and Economic Origins of the Information Society* Harvard University Press, Cambridge, 1986. Magyarul: Beniger, James R. (2004): *Az irányítás forradalma Az információs társadalom technológiai és gazdasági forrásai*, Gondolat-Infonia, Budapest, 2004.
- Biermann, Frank, *Earth System Governance: World Politics in the Anthropocene*, The MIT Press, Cambridge, MA, 2014.
- Birkbeck, Carolyn Deere, *Global Knowledge Governance and the World Intellectual Property Organisation*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2014.
- Blackman, Tim, “Complexity Theory and the New Public Management”, *Social Issues*, Vol. 1. (2001) Issue 2 <http://www.whb.co.uk/socialissues/tb.htm>
- Boda Zsolt, „A környezeti közjavak válsága és a globális kormányzás kihívásai”, *Politikatudományi Szemle*, XIV. évf. (2005) 2. szám, 5–19. old.
- Cairney, Paul, “Complexity Theory in Political Science and Public Policy”, *Political Studies Review*, Vol. 10. (2012) Issue 3., pp. 346–358. <https://doi.org/10.1111%2Fj.1478-9302.2012.00270.x>
- Cairney, Paul, “What is Evolutionary Theory and How Does it Inform Policy Studies?”, *Policy and Politics*, Vol. 41. (2013) No. 2., pp. 279–298. <http://dx.doi.org/10.1332/030557312X6554>
- Cairney Paul, “What is complex government and what can we do about it?”, *Public Money and Management*, Vol. 35. (2015) Issue 1., pp. 3–6. <https://doi.org/10.1080/09540962.2015.986858>
- Csányi Vilmos, *Evolúciós rendszerek. Az evolúció általános elmélete*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1988.
- Csizmadia Ervin, „A globális kormányzás és a nemzetállam”, *Figyelő*, 61. évf. (2017) 6. szám, 34–35. old.
- Dalal, Nikunj and Z. Karvalics, László, “Beyond Knowledge Management: An Extended Model of Knowledge Governance”, *International Journal of Knowledge Society Research*, Vol. 2. (2011) Issue 4., pp. 62–72.
- Dartnell, Lewis, *The Knowledge. How to Rebuild Our World From Scratch*, Vintage Digital, 2014.
- Drahoš, Peter, *The Global Governance of Knowledge: Patent Offices and their Clients*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Doman, Nicholas, *The Coming Age of World Control. The Transition to an organized World Society*, Harper & Brothers Publishers, New York, London, 1942.

- Easton, David, *A Systems Analysis of Political Life*, Wiley, New York, 1965.
- Easton, David, *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*, Alfred A. Knopf, New York, 1953.
- Easton, David, "Systems analysis and its classical critics", *The Political Science Reviewer*, Vol. III. (1973) Fall, pp. 269–301.
- Etzioni, Amitai, "Creating Good Communities and Good Societies", *Contemporary Sociology*, Vol. 29. (2000a) Issue 1. pp. 188–195. <https://doi.org/10.2307/2654943>
- Etzioni, Amitai, "Introduction", in Amitai Etzioni and David E. Carney (eds.), *Repentance. A comparative perspective*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2000b, pp. 1–20.
- Fuller, Steve, "The Sphere of Critical Thinking in a Post-Epistemic World", *Informal Logic*, Vol. XVI. (1994) No. 1., pp. 39–53. <https://doi.org/10.22329/il.v16i1.2434>
- Geyer, Robert and Paul Cairney, *Handbook on Complexity and Public Policy*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2015.
- Geyer, Robert and Samir Rihani, *Complexity and Public Policy. A new approach to 21st century politics, policy and society*, Routledge, London, 2010.
- Grandori, Anna, "Governance structures, coordination mechanisms and cognitive models", *Journal of Management and Governance*, Vol. 1. (1997) Issue 1., pp. 29–42. <https://doi.org/10.1023/A:1009977627870>
- Haas, Peter M., "Introduction: epistemic communities and international policy coordination", *International Organization*, Vol. 46. (1992) No. 1., pp. 1–35.
- Hafner, Katie, *The WELL: A Story of Love, Death and Real Life in the Seminal Online Community*, Carroll & Graf Publishers, New York, 2001.
- Hanania, Jason M., *Architecture of a Technodemocracy. How Technology and Democracy Can Revolutionize Governments, Empower the 100%, and End the 1% System*, Technodemocracy.us, 2018.
- Hart, Keith, "Foreword", in Shaffner, Justin and Huon Wardle (eds.), *Cosmopolitics: the collected papers of the Open Anthropology Cooperative, volume 1.*, Open Anthropology Cooperative Press, St Andrews, 2017, pp. III–XVIII.
- Hickmann, Thomas, Lena Partzsch, Philipp Pattberg, Sabine Weiland, *The Anthropocene Debate and Political Science*, Routledge, Oxon, New York, 2019.
- Hoós János, „Globalizáció – globális kormányzás – háború”, in *Tanulmányok Czabán János tiszteletére*, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar Miskolc, 2005, 239–249. old.
- Hoós János, *Global governance: Global governance and global political stability – need for global governance and chance of its development*, Akadémia Kiadó, Budapest, 2006.
- Hubbard, Barbara Marx, *The Evolutionary Testament of Co-Creation: The Promise Will Be Kept*, Muse Harbor Publishing, 2015.
- Innes, Judith E., "Consensus building: Clarifications for the critics", *Planning Theory*, Vol. 3. (2004) Issue 1., pp. 5–20. <https://doi.org/10.1177%2F1473095204042315>
- Innes, Judith. E. and David E. Booher, "Consensus building and complex adaptive systems: A framework for evaluating collaborative planning", *Journal of the American Planning Association*, Vol. 65. (1999) Issue 4., pp. 412–423. <https://doi.org/10.1080/01944369908976071>
- Innes, Judith. E. and David E. Booher, "Reframing public participation: Strategies for the 21st century", *Planning Theory & Practice*, Vol. 5. (2004) Issue 4., pp. 419–436. <https://doi.org/10.1080/1464935042000293170>
- Innes, Judith. E. and David E. Booher, *Planning with complexity: An introduction to collaborative rationality for public policy*, Routledge, London, New York, 2010. <https://doi.org/10.4324/9781315147949>
- Jervis, Robert, *System Effects: Complexity in Political and Social Life*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1998.
- Kahila-Tani, Maarit, *Reshaping the planning process using local experiences: Utilising PPGIS in participatory urban planning*, PhD dissertation, Aalto University, 2015.

- Kahila, Maarit and Anna Broberg, "Making cities wiser – Crowdsourcing for better decisions", *FIG Monthly Article*, May 2017.
http://www.fig.net/resources/monthly_articles/2017/kahila_etal_may_2017.asp
- Karns, Margaret P., "A Pivotal Moment in Global Governance? Looking Back to Look Forward", *Global Governance A Review of Multilateralism and International Organizations*, Vol. 23. (2017) Issue 3., pp. 329–347. <https://doi.org/10.1163/19426720-02303001>
- Khanna Parag, *Konnektográfia – A globális civilizáció jövőjének feltérképezése* HVG Könyvek, Budapest, 2016.
- King, Alexander and Bertrand Schneider, *The First Global Revolution* Pantheon Books, 1991. (Magyarul: *Az első globális forradalom* Color Technik, Budapest, 1993.)
- Krejčí, Jaroslav, "Der monologische Robot als Gefahr", in Karl Rahner und Herbert Vorgrimler (Hrsgg.), *Internationale Dialog Zeitschrift*, Herder, Freiburg, Basel, Wien, 1970.
- Lewis, Orion and Sven Steinmo, "Taking Evolution Seriously in Political Science", *Theory in Biosciences* Vol. 129. (2010) Issue 2–3., pp. 235–245. <https://doi.org/10.1007/s12064-010-0097-5>
- McGonigal, Jane, *Reality is broken. Why Games Make Us Better and How They Can Change the World*, The Penguin Press, New York, 2011.
- Miller, Eugene F., "David Easton's Political Theory", *The Political Science Reviewer*, Vol. I. (1971), pp. 184–235.
- Moréno-Jiménez, José Maria, Cristina Pérez-Espés and Manuela Velázquez, "e-Cognocracy and the design of public policies", *Government Information Quarterly*, Vol. 31. (2014) Issue 1., pp. 185–194. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.09.004>
- Neale, Donald Walsch, *The Mother of Invention: The Legacy of Barbara Marx Hubbard and the Future of You*, Hay House, London, 2011.
- Nicholson, Simon and Sikina Jinnah (eds.), *New Earth Politics: Essays from the Anthropocene*, The MIT Press, Cambridge, MA, 2016.
- Ostrom, Elinor and Hess, Charlotte (eds.), *Understanding Knowledge as a Commons: From Theory to Practice*, The MIT Press, Cambridge, MA, 2006.
- Ostrom, Elinor, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.
- Pelzer, Peter, *Usefulness of Planning Support Systems. Conceptual perspectives and practitioners' experiences*, PhD Series InPlanning, book 3, Groningen, 2015.
- Pierre, Jon B. and Guy Peters, *Governing Complex Societies. Trajectories and Scenarios*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, New York, 2005.
- Quade, Edward S., *Thy systems approach and public policy*, The RAND Corporation, Santa Monica, 1969. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P4053.pdf>
- Quade, Edward S. and Wayne Boucher, *Systems Analysis and Policy Planning: Applications in Defense*, The RAND Corporation, Santa Monica, 1968.
- Sanderson, Ian, "Intelligent Policy Making for a Complex World: Pragmatism, Evidence and Learning", *Political Studies*, Vol. 57. (2009) Issue 4., pp. 699–719. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2009.00791.x>
- Sefa Dei, George J., Budd L. Hall and Dorothy Goldin Rosenberg, *Indigenous Knowledges in Global Contexts: Multiple Readings of Our Worlds*, University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London, 2000.
- Shaffner, Justin and Huon Wardle (eds.), *Cosmopolitics: The Collected Papers of the Open Anthropology Cooperative*, Volume I. Open Anthropology Cooperative Press, St. Andrews, 2017.
- Shirin, Sergey Sergeevich, Natalia Mikhailovna Bogolubova and Julia Vadimovna Nikolaeva, "Application of David Easton's Model of Political System to the World Wide Web", *World Applied Sciences Journal*, Vol. 30. (2014) Issue 8., pp. 1083–1087.
<https://doi.org/10.5829/idosi.wasj.2014.30.08.14115>
- Simai Mihály, „A fenntartható fejlődés három pillére és a globális kormányzás”, *Köz-Gazdaság*, 11. évf. (2016) 1. szám, 5–22. old.

- Smelser, Matt, “Megalogues: When A Conversation Goes Viral”, *Get Your 20's right*, 22 November 2016. <http://getyour20sright.com/megalogues/>
- Snooks Graeme, *Ark of the Sun: the improbable voyage of life*, IGDS Books, Canberra, 2015.
- Snooks Graeme, *Ultimate Reality & its Dissidents*, IGDS Books, Canberra, 2016.
- Spady, Richard J. and Richard S. Kirby, *The Leadership of Civilization Building: Administrative and civilization theory, Symbolic Dialogue, and Citizen Skills for the 21st Century*, Forum Foundation, 2002.
- Stewart, Jenny and Russell Ayres, “Systems theory and policy practice: An exploration”, *Policy Sciences*, Vol. 34. (2001) Issue 1., pp. 79–94. <https://doi.org/10.1023/A:1010334804878>
- Streeck, Wolfgang, “The Return of the Repressed”, *New Left Review*, (2017) 104. (March-April), pp. 5–18. <https://newleftreview.org/II/104/wolfgang-streeck-the-return-of-the-repressed>
- Surowiecki, James, *A tömegek bölcsessége* Napvilág Kiadó, Budapest, 2007.
- Sveiby, Karl-Erik and Ted Skuthorpe, *Treading Lightly. The Hidden Wisdom of the World's Oldest People*, Allen & Unwin, Crows Nest, 2006.
- Svitych Oleksandr, “International Relations vs Global Governance”, *Global Policy Journal*, 20 January 2015. <http://www.globalpolicyjournal.com/blog/20/01/2015/international-relations-vs-global-governance>
- Szabó Gábor, *A globális kormányzás humanizálása*, előadás, XII. Politológus Vándorgyűlés, 2006. június 23–24., Eger-Noszvaj <http://politologia.ektf.hu/polvgy2006/eloadasok/szabogabor.doc>
- Tainter, Joseph A., “Social complexity and sustainability”, *Ecological Complexity*, Vol. 3. (2006) Issue 2., pp. 91–103. <https://doi.org/10.1016/j.ecocom.2005.07.004>
- Targowski, Andrew S., *Virtual Civilization in the 21st Century*, Nova Science Publishers? New York, 2014.
- UNDP, “Journey of young Africans into violent extremism marked by poverty and deprivation”, *UNDP official site*, 7 September 2017. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/pressreleases/2017/09/07/vers-l-extremisme-violent-en-afrique.html>
- Wagar, Warren W., *History and the Idea of Mankind*, University of New Mexico Press, Albuquerque, 1971.
- Whitley, Richard D., “The Institutional Structuring of Innovation Strategies: Business Systems, Firm Types and Patterns of Technical Change in Different Market Economies”, *Organizational Studies*, Vol. 21. (2000) Issue 5., pp. 855–886. <https://doi.org/10.1177%2F0170840600215002>
- Z. Karvalics László, „Két kontrollforradalom között: az információs társadalom közoktatásának körvonalai II.”, *Oktatás-Informatika*, (2010a) 1–2. szám, 2–13.old.
- Z. Karvalics László, „Válaszúton az UNESCO”, *Le Monde Diplomatique*, Magyar kiadás, 2010 .május 28. (2010b) http://www.magyardiplo.hu/index.php?option=com_content &view=article &id=194:valaszuton-az-unesco &catid=58:2010-majus &Itemid=28
- Z. Karvalics, László, “Transcending Knowledge Management, Shaping Knowledge Governance”, in: Hou Huei-Tse (ed.), *New Research on Knowledge Management Models and Methods*, IntechOpen, 2012, pp. 219–244. <https://doi.org/10.5772/34525>
- Z. Karvalics, László “From Scientific Literacy to Lifelong Research: A Social Innovation Approach”, in: Kurbanoglu, Serap, Esther Grassian, Diane Mizrahi, Ralph Catts and Sonja Špiranec (eds.), *Worldwide Commonalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice European Conference on Information Literacy*, ECIL 2013 Istanbul, Turkey, October 22–25, 2013, Springer, Heidelberg, 2013, pp. 126–133.
- Z. Karvalics László, „A monologizáló robottól a planetáris Ádámiig” *Liget*, 31. évf. (2018) 4. szám, 4–11. old.